

BAJAI HONPOLGÁR

2006. április

XVII. évfolyam 4. (186.) szám

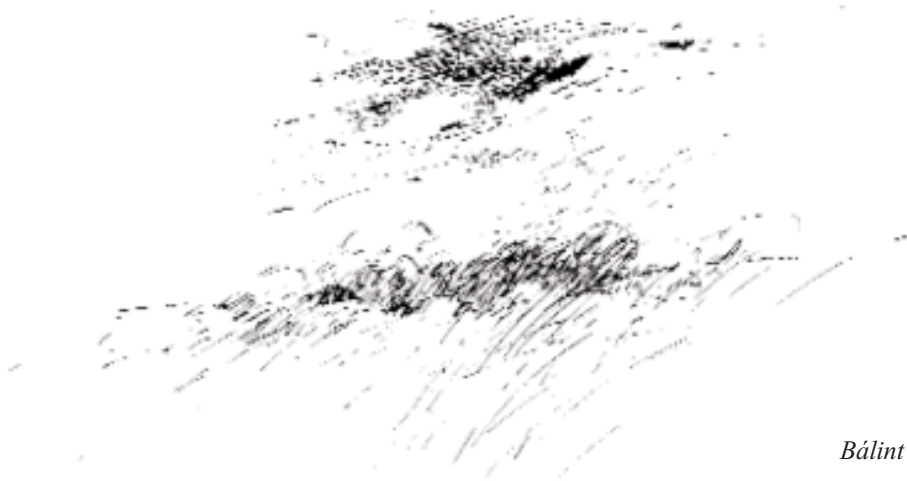
Ára: 200 Ft

*Apily Lajos
Csendesülő vihar*

*Foldrengető volt. Most már csillapul,
már decrescendóját figyelgetem,
ahogy gördül végső döngése túl,
a párolgó erdő-gerinceken.*

*Ott égi s földi páros egyesül,
a felhő már alig villant ki fényét.
Egyet morajlik még s elcsendesül
egy múltó élet vég-akkordjaként.*

Bálint Attila grafikája

Április 11. – A költészet napja

Vinkovics Antal emlékirata

II.

Négyszáz szerb rabló jött át Zimonynál a magyarhoni rácok hívására. Szabadrablást végeztek minden nem rác lakó irányában. Ezek számos rác önkéntesekkel csatlakoztak Karlovcán, fő szállásukon, itt elsarkolták magukat, borzasztó rablást, gyújtogatást és legválogatottabb kínzásokat vittek véghez Alsó Bácskában minden nem rác iránt, de különösen a magyarokon kegyetlenkedtek. Ilyenképpen beszéltek:

– Elfoglaljuk Bácskát, Bánátot és Baranyát és alapítunk egy nagy szerb vajdaságot, mely felett egy nemzeti vajda fog, független, minden hatalmaktól uralkodni s minden nem szerbet kiirtunk. Csak annyit hagyunk, akik földjeinket megmívelik, de ezek inkább a német lakosok legyenek, mert ők a legszorgalmasabbak. Mi pedig hazánkat védjük fegyveresen!!

S bár Baján a rác igen kevés, mégis voltak vakmerők kik kimondták, miként fognak osztozni fel a városon. Kraszalkovics herceg kastélyát, amely a főtéren áll, a Mitropolitának, a Pilák féle házat a kormányzónak szánták, ők pedig ki ki választott magának házat, mely majd az övék lesz! Ha minket kiirtanak. Csak az volt a szerencse, hogy igen kevesen voltak, mindenki kinevette őket s bolond ábrándnak tekintették.

De nem így folytak le a dolgok Bácska alsó vidékén, ott hol a rácok többségben vannak. Mindenütt rémületet gerjesztettek – s ígéreteiket szörnyűképp teljesíteni meg is kezdték, a lakossággal sáncot ásattak s aztán a legválogatottabb kínokkal végezték ki őket. A pápista templomokat kifosztották, a kelyhekbe belereltek. Egy gyermeket az ajtóra feszítettek és célba lődöztek rá, nőket emlíknél fűzték fel, egy igen öreg embert, ki a Ferenc csatorna mellett császári szolgálatban volt, mint zsilip nyitó, földbe ásták s úgy fűrészeltek el kezeit s végre nyakát...

A szerkesztő megjegyzése: Több olvasónk felfigyelt arra, hogy a múlt számunkban közölt kézírásos Vinkovics-személynév és a mellette olvasható nyomtatott szöveg nem teljesen azonos. Az észrevétel jogos. Mivel azonban az eredeti szöveget őrző örökös saját gépelt átiratán kívül csak néhány fénymásolt oldalt bocsátott rendelkezésünkre, nem áll módunkban betűhíven közölni az emlékiratot. Az eltérések a tartalmat, szellemiséget nem csorbítják, ezért közreadását ebben a formában is vállalhatónak és hasznosnak tartjuk.

Én elvégezve az iskolát, – a legelső csapat őrsereggel, mely Ókére küldetett, saját puskámmal, mint önkéntes mentem...

Hogy az olvasónak fogalma legyen arról, hogy miféle vitéz sereg volt ezen őrség, melyet tréfából akkoron bőseregnek is neveztek, nem árt egy kis vázlat.

A város fel lett osztva tizedre s minden tizedben meg lett számlálva a fegyverbe fogható férfiak száma. Aránylag minden utczában volt egy tizedes, kiknek kötelessége volt a parancsolatokat szakaszuknak minden nap tudtára adni. Ezen valamennyi tizedek összegére volt kivette azon szám, mennyit legyen köteles a város a lázadó rácok ellenében kiküldeni. Azonban ezen egész összeg harmadrészének ha volt lőfegyvere, a többi kaszával fegyverkezett. Természetes, hogy ezek jobbára családos emberekből állottak, kik általában nem a legjobb katonák. Én mégiscsak 16 évet töltöttem be, mindazáltal termetre már sokaknál magasabb voltam. Sorozásnál az első rendben kellett állnom, honnan a vitázó családapák szüntelen kitúrtak, valahányszor gyakorlatra kellett mennünk.

– Mit keressz te kölyök itt az első glédában, majd elmégysz oda a hátulsóba, az való neked.

Én nevettem és hátra mentem szó nélkül, igen mulattatt ezen jámborok ostobasága, akik nem foghatták fel, hogy miként lehet egy tacsót csupán azért, hogy másnál hosszabb, az első sorba állítani – míg más öregebb és érdemesebbek, mint ők mondták: „hátral fülelnék”.

De nemsokára megfordult a kocka.

Riadót vertek s mindenütt elhangzott:

– Jönnek a rácok.

Rögtön sorakozik az egész tábor s íme: most nem hajtottak a hátulsó sorba, hanem így toltak

– Eredj oda az első sorba, ott a helyed. Nézd, nem szégyelli magát ilyen fiatal léte még a hátsó sorba húzódni.

S én ismét mosolyogtam ezen. Jámborok gyávaságán és ostobaságán, elfoglaltam helyemet az első rendben.

Azonban, minthogy ez csak próba volt, ismét gunyhóinkba takarodtunk. – Uramfia mennyi hasafájó embert leltünk ott, kiknek egynehány perc múlva semmi bajok sem lett. Ilyen vitéz sereg volt az őrsereg.

A sokféle nemzetörök közt, kik ott összegyűltek különféle helységekből, a legjobban felszereltek voltak a kutzorai rus-

nyákok, kiknek fele szuronyos, fele szurony nélküli puskával ellátva, feje üng, gatyá, pörge kalap, fekete mellény, egy kis töltényes tarisznya, fekete nyakraváló s csizma, mindenkinek egyformán, a vezényszó rusnyák nyelven volt.

Hát a sokáztok az ő kék és vörös, gypottal kirakott üng és gatyájokban, szinte görnyedtek a nehéz kalap alatt. Dohányzacskójok minden tűzszerzámmal a hasbal felén, gatyába akasztva fityegett s a gyakorlatoknál oly gyönyörűen táncolódtok, ütődött bizonyos névtelen tagjához. Ezeknek már magyarul szóltak a parancsban. De németet nem láttunk, pedig német helységek is kötelesek voltak adni őrséget.

– Hej, okos ám a sógor, tudja ő, hogy a rácokkal komolyan szokás verekedni, kik nem irtóznának őt az ő annyira becses és kedves életétől még meg is fosztani. A dolog illetően állását a sógorok fontolóra véve elhatározták, mindaddig nem mennek, míg lehet. A magyar falvakban fogadtak embert magok helyett – mert a magyar 50 vftért és egy mérő búzáért szívesen hevert Ókéren tizennégy napot...

Azon időközben, míg a magyar tábor a rácokat ostrom-zár alatt tartotta, különféle apró csatározások mentek véghez, minden nevezetesebb eredmény nélkül. Mind a két fél vadászatokat rendezett a másik ellen...

Mi az időt szinte kitöltöttük s felváltottuk, haza mentünk nagy dücsöséggel. Hol azután elmeséltük mennyit szenvedtünk – a nap melege miatt, meg hogy öldöstük rákásra a – birkákat, miket a rendes katonaság a rácoktól elfogott, hogy unalmunkat és az ellenségünk elleni vérszomjunkat rajtuk kitölthessük. Hála az égnek, egyetlen egy sem hibázott közülünk.

Midőn a városba értünk megéjeneztek bennünket lelkesült polgártársaink. Kik első megmutattuk, hogy a haza nem csalakozik midőn bizalmát bennünk helyezte. Mint irigyelték sokan a babért, mit ezáltal arattunk!?

Tehát ismét otthon voltam, gyakoroltam magam a semmit tevésben. Gondoltam, mindegy, ezt minden esetre gyakorolnom kell, mert ezen mesterség a mostani világban nagy szerepet játszik, hisz akár Úr leszek, akár szegény. S kivált, mint szülőim szándékoznak, papságra lépek, vagy akár milyen úriféle haszontalanságra vetemednék, akkor a semmit tevésben gyakorlatom nagy segedelmemre válik.

Az alkalom szinte kedvezni látszott. Megbetegedtem!

Betegségem komolyan látszott, fájdalom ugyan a legkisebb sem volt, de úgy elgyengültem, hogy nem voltam képes ágyamban felülni. Forró lázban sok éjjelt kellett áthúznom. Anyám szegény – vettem észre rajta olykor, hogy sírnia kellett, mert szemei egész veresek lettek s ő mégis titkolta fájdalmát. Titkolta, hogy sírt, félt, hogy tán nálam is ilyen forma gondolat fogamzodnék meg, mi még inkább sietteté a már bizonyosnak látszó halálomat...

Végre elküldött anyám – akaratom ellenére – papért, kit majd a guta ütött, midőn látta, hogy engem kell meggyóntatnia. S tán utolszor akkor látott, mikor az iskolák megszűntek. Legkedvesebb egykori tanítványa voltam. Leült tehát s miután meggyóntam, rám szentelte és kívánta minden jó és rossz fűszerét és áldását a katolikus anyaszentegyháznak a jó ember és érzékenyen vett búcsút, tán utoljára.

E napon voltam legrosszabbul s mégis semmi fájdalmat nem éreztem s bosszankodtam a sok rokonra, kik őszinte sajnálatukban csaknem minden nap meglátogattak. Oly kétséges arccal vártak az éj következményeire, mi szerintők nem egyéb, mint az én halálom éje. Én haragudtam, mert ezt olvastam arcokból is.

De meglepődtek később! Midőn én a lelkiatya elmentével azonnal egész délutánig oly jól aludtam, mint soha se azelőtt, sem az után. Midőn pedig felébredtem, enni kértem, édesanyámat mintha leöntötték volna, úgy vátoztatta színét s rám nézett, hogy tán tréfálok szokásom szerint. De nem, hanem komolyan kértem, mert éhes voltam.

A népnél azon hit áll, hogy a mely beteg gyógyás után jobban lesz, az meghal. Ez volt oka ijedtségének, de én, amint az ágyban ültem, összevertem bokámat, egyet füttyentve és csattantottam az ujjammal, jóízűt nevettem s folyvást enni kértem...

Ötödnapon már kinn jártam...

Alig üdültem fel, hallom ám, hogy a béreghi mester segédet keres s valaki általtatva megkeresett.

(Az iskolamesterrel – hosszas alkudozás után – megegyeztek a fizetésben.)

Lamos úr tehát nálunk maradt ebéden, közben anyám összeszedte holmimat s örült, hogy elmegyek kissé a háztól, mert nem győzött eléggé óvni, hogy katonává legyek, amitől falun nagyobb biztonságban leszek.

Összeszedtem tehát magam és felültem Lamos Úr kocsijára és anyámtól búcsút vettem, elmentem, azaz elmentünk.

Ezek történetek szeptember közepe után 1848-ban...

Békanyarodánk pedig Lamos Úrnak az ő udvarára, ahol minket az egész család egybegyűlve várt. Ezen családban egy öreg háziasszony és még két nőszemély volt, két szerelmes magzatja Lamos uram ő kegyelmének...

Egy pár nap jól ment dolgom, de lassan visszatért Lamos úrnak az ő valóságos ke-rékjárása.

Ebéd felett olykor magyarázni kezdett, hogy mily csúnya szokás amidőn fiatal ember sokat eszik, s hogy ő midőn preceptor volt, mindig előbb jóllakott principálisánál. Lamos úrnak pedig azon jó szokása volt, hogy már a levessel igen jóllakott és csudálkozott, hogy tudok én még enni...

Egyszer délután két óra tájban, midőn én a nagyreményű kis sokáccal kezdtém foglalkozni, megszólít a nagyobbik leány, hogy most valami ürügy alatt menjek a Mester szobájába, majd látok valamit. Én azonnal találtam ürügyet, benyitok: hát a Mester úr, ki oly hamar jóllakik az ebédnél, most mindennek bővében van és eszik, mint ki sosem evett.

– Mester úr mégis okosabban cselekszem én, mert én ebéd alatt eszem, míg az orrom alatt van, jól és sokat, s kiálloom es-tig de lám ha keveset eszik az ember éhen marad, mint Ön – s azzal kimentem anélkül, hogy még az ürügyet igénybe kellett volna vennem. S mentem tanítványaimhoz s hagytam bosszankodni tisztelt Lamos Urat ezen meglepetés felett.

Napok múltak, egyszer eszébe jut Lamos úrnak, hogy az udvarban mintegy 3 öl fa vágatlan áll, nekiesik tehát s kezdi egy kézfűrészszel metszeni rövidekre. Én pipázgatva néztem s sétáltam, ő pedig rám tekintett s csudálkozott, hogy nem segítetek, pedig látom mint vesződik szegény, én pedig semmit sem csudálkoztam, hanem vettem könyvemet s a kertbe sétálva tanultam. Végre kifáradt és hozzám jött a kertbe.

– Ugyan nem szégyenli magát, oly fiatal léte-re s elnézi hogy vesződöm már órája óta? Mégcsak nem is segít?

Tudom én – gondolám – mit akarsz, vén varjú megmondták már lányaid.

– Ne vesződjék Mester Úr, hanem hagyja ott és megvan – szóltam.

– De könnyen beszél s megvágódik é ott az a fa maga?

– Az bizony nem – mondtam – hanem fogadjon mester úr egypár jó dolgos embert s megvágják azok hamar.

– Hm az igaz, hát magácska csak így akar sétálni fel s alá?

– Oh nem, majd én a tanítást végzem, s egyebet, ami az én körömbe tartozik –

– Vagyugy, hát ha azt mind elvégzi, mint most?

– Akkor olvasok, vagy kimegyek sétálni, mint most – azzal elmentem, ötöt pedig a faképnél hagytam.

Ő pedig morgott...

Egy eszme fogamzott meg agyamban.

Bajáról volt egypár fiú, kik hogy legyen pénzök dorbézolásra, pénzért ajánlkoztak katonává lenni, idevalókért, kik örömmel kaptak az ajánlaton s megalkudtak, ki mennyiért akart. Ezek dalolva jártak fel alá az utcán, miért engem gyakran intett principálisom, hogy ne hagyjam magam közéjük csábítani. Persze, nem hagyom, gondoltam ingyen oda csábítani magam, majd táncsak találkozik egy sokác, kinek sok a pénze s kevés a fia.

Nem vártam híjába, egy napon szóltam pár szót a kisbíróval, azonnal találkozott egy. – Én tehát, midőn ezek ismét házunk előtt dalolva sétálnának – én nagy ájtatosan kisompolygok és mester uramnak kimondhatatlan szörnyű rémulésére kezet csapok földiimmel s aztán megyek anélkül, hogy mondtam volna: eb, vagy kutya...

Elmentem egy Ricza János nevű sokaccal 400 frtba egyeztünk, melyből azonnal 100 frtot letesz, a többi majd részletekben fizeti. Társaim nevettek, ők legalább 300 frt szerződtek, de én fel se vettem, mert engem nem a pénz, csak hazám szeretete vonzott. A pénzt pedig hasznos dolognak tekintettem az alkalomhoz. Azok minden pénzöket egyszerre kivették, míg én amaz száz forintot kívül egy krajcárt sem láttam többé. A kötelezvény most is megvan 300 frtról.

Most már fogadó gazdánál laktam, másnap elmentem Lamos mester úrhoz s holmim a ládába gyűrtem s alkalommal haza küldtem. Tudósítottam anyámat a történetekről, minthogy atyám akkor lenn volt a mozgó őrségnél.

No, most hát volt nemulass, azaz hogy nagyon is mulass, a borozás és evés egész nap tartott. Világért sem engedtek volna gazdáink valamelyikünknek kijózanodni, nehogy meggondolva a dolgot, szavunkat visszavegyük. Szegény emberek nem tudták, hogy mi úgylis honvédek lettünk volna s nem is tudták elképzelni, hogy lehet egy ember víg, ki nyílt háborúba megy. De azért szüntelen itattak – s mi? Mi nem kínáltattuk magunkat, hanem ittunk, mint a kefekötő.

Hanem mindennek van vége, úgy a mi mulatságunk határnapja is beköszöntött!

Vizsgálatra vittek Zomborba, ahol mindannyian jónak találtattunk, besoroltattunk.

Első volt, hogy másnap, azaz november hó 1-én feleskettek bennünket. A Háromszínű lobogó alá, ahol ilyenforma esküt ténk:

– Esküszöm az élő Istennek, magyar Alkotmányának, és királyom V. Ferdinándnak, Független Magyar minisztériumnak és Kossuth Lajosnak, hogy stb.

Most elszállásoltak bennünket. Itt jól élünk – a jó rámpás nevű zavaros borból nem győztem eleget inni, úgy ízlett.

Pár napig gazdátlanok voltunk, hanem egyszer összeparancsolnak, bemegyünk a Vármegyeházba mint rendes gyűlhelünk.

Sorakozunk.

Ekkor látjuk, hogy egy Csákósy nevű főhadnagy egy századot akar összeállítani. Közülünk 600 ember közül kiválasztani. Olyant, mint neki tetszik. Ki is válogatta, de mind oly nagyokat, hogy én, aki 6 láb és 3 hüvelyk lehettem akkor, a kisebbek közül lettem és a negyedik szakaszba estem. Minthogy ő csak magyarul beszélt, tehát csupa magyart válogatott is, vagy legalább kellett tudnia magyarul, s ekkor sorakoztatott. 215-en voltunk. Megállt előttünk s így szólt:

– Most már a csillagokat is megtámadom, ha szükséges. – s teljesen megelégedve hazabocsátott. Ez történt november 8-án. Tehát immáron eme naptól fogvást a 34-ik zászlóalj 2-ik századához tartoztunk. E napokban első gondja volt főhadnagyunknak az altisztekről gondoskodni. Választott tehát jó tenyeres talpas fickókat, kik életökben ekén túl nem voltak. Az írást, mint a tatárjárást, csak hírből ismerték s ha volt már valamely diák azelőtt altisztnak kijelölve azt szépen elmozdította és avval vigasztalta, hogy a jóra való közembernek legjobb dolga van. Csupán az őrmestert választotta deákból, mert ide ökröt nem használhatott. S miért volt a hadnagy úrnak e tette? Ő azt mondta:

– Deáknak lehetetlen jó katonának lennie, mert mindig otthon könnyen él, a sanyarúságot nem szokta. Egyszóval a Deák kényes jószág s rossz katona s mert okos s félti az életét. De ezek az ostobák, ezek neki mennek tűznek, víznek, mint a bolondok, mert nem éri föl ésszel a dolgot. Következésképp szófogadóak, vakon engedelmesek. Hadnagy Urunk pedig a vak engedelmességhez szokott, míg Őfelségét a német császárt szolgálta.

November 12-én kaptunk egyenruhát s fegyvert.

Eddig fegyver nélkül gyakoroltuk magunkat, de most már fegyveresen. Naponként kétszer. Jól előhaladtunk, mert becsületére légyen Csákósy hadnagy úrnak, ő a katonai dolgot nagyon értette. Nem is vonhatta az ő katona képességét senki kétségbe, – míg végre ütött az elutazási óra.

18-án gyakorlaton ért az elutazási parancs, tehát meghagyták, hogy délután egy órára ki ki a Vármegye terén gyűljön egybe. Ekkor láttam először századosunkat Latinovics Györgyöt és az őrmagyot, Zákó Istványt.

Egybegyűltünk tehát, a rendelt helyen és időn, ahonnan minden teketória nélkül hátat fordítottunk Zombornak, lefele Szivacra vettük utunkat. Nevezetes, hogy csak ezen utolsó pillanatban kaptunk töltegytáskát és borjut. Fegyvereink elég nyomorultak, mind kohás, mintegy fele jó, használható s vágó szuronnal ellátott, de a többi egy öles régi nehéz puskák. Én egy csinos vágószuronyos fegyvert kaptam, de másnap, midőn gyülekeztünk, a falhoz támasztottam, de mire egyszer hátra tekintek, egy egészen iszonyú régi puskát leltem. Mit tegyek? Híjába kerestem, a baka elcserélte s végre rám maradt a nagy piszkafa.

Hányunknak volt ez az első terhes út életében? Azt hittem már ki kell dölnöm, úgy fájtak a lábam ujjai és talpam. S még mily mesze volt a Státio!

A kocsik tele voltak magamféle gyalogláshoz szokatlan fickókkal – s ezek már mielőtt lábaik fájtak volna, felültek – hogy mások miután lábaikat már alig emelték, ne ülhessenek fel. Jött sok illen kocsi mellettünk, mind tele volt. Egyszer jön az őrmester, szinte kocsin, másodmagával, s látja, mint járok. Megszánt s felüléssel kínált, biztat.

– Ne törődjön a fájdalommal, ez csak az első állomásig szokott így esni. – Vonakodva fogadtam el az ülést, attól félve, hogy nem szokom hozzá a gyalogláshoz.

Nem is maradtam tovább, mint egy óra hosszán. Leszálltam, szörnyen resteltem nézni, hogy mások fájdalmasan gyalogoljanak, míg én kocsin kényelmesen nézem. Együtt gyalogoltam az állomásig, mint illik egy derék bakához.

Lassan haladtunk, de későn is értünk helyre. Volt már este tíz óra is, mikor Szivacra értünk, a Ferenc csatornya partján. Itt szállásoltak el.

Én izraelnek egyik fiához jutottam, s ámbár a szoba melyben lakott, cseléd, vagy gyermekszobának s egyszersmind mihelynek és konyhának hiányát pótolta, dacára a különféle étel, gyermek és bőrök

gőzétől kissé nagyon kellemetlen légnek – én mégis igen jól éreztem magam a melegben. Különben Icig gazda úr emberségesen fogadott. S tán még az utolsó kóser falatot is megosztotta, ha többje sem lett volna. Ez volt az első igazán jóízű álmom életemben.

Kimondhatatlan öröm volt ez éj. Icig gazda feköltött reggel s megpálinkáztatott, s szépen búcsút vettünk tőle s mentünk az őrmester szállására, ahol sorakoztunk, a zászlóaljhoz csatlakoztunk, miután az imát elverték, útra keltünk.

19-én Cservenkán át Kulára mentünk. Ide már a gyaloglás nem esett nehezen s aztán az odaváló óras anyámról rokonom lévén, egyenest hozzá szállásoltam, ahol jól tartottak. Csirkével s egyébvel, mijök csak volt. Másnap reggel elmentünk Kucorára. Kis gazdag szláv falucska, hangya szorgalmú lakosokkal. Éppen ellenkezőjéül a bácskai rácoknak, ezek oly szívesen láttak, hogy magyar falunak is beillett volna.

21-e reggel itt megesküdtünk a Zászló alá. Innen már kocsin szállítottak Kulpinon, Petrovácon át egyenesen Futokra. Végre tehát a nekünk eső és hosszadalmas utat befejeztük, itt lett a netovábbja utunknak.

Legelső gondja volt hadnagyunknak, hogy Péterváráról szépszerével gyulacsos fegyvereket eszközöljön ki számunkra, mire nézve századunk bement Újvidékre. Pétervárra – hol minthogy a várparancsnok nem örömet adott ki fegyvert – anynyit mint közember is észrevettem, hogy nagynehezen lehetett az igent megnyerni – sőt midőn a várba voltunk ki akartak szorítani – legalább olyformát emlegettek – nem említem, hogy a bennlévő bakák minden nemzetiségők mellett, némi felsőbbbséget igényeltek magoknak tölünk, mint kik csak most kapunk még fegyvert – de hisz ez már természete a Katonának s kivált a bakának. Hiszen a házi eb is lenézi a komondort, pedig mi köztük a különbség?

Hanem bezzeg, mikor a fegyver kezünkben volt – egészen más emberekké lettünk – mit én valaha emlékezetes sarkantyús csizmámnak – úgy örültünk gyönyörű új gyulacsos fegyvereinknek. Najszen baka mondjad most hát hogy nem szabad téged tegeznünk. Jer velünk az Ellenségre s megmutatjuk, hogy mi is, csak úgy megérettünk a frontra, mint bármelyitek!

Még aznap dalolva jöttünk Futokra vissza. Elszállásoltunk.

(folytatjuk)

Görgey Artúr (1818-1916)

II.

A téli hadjárat

Bár a téli hadjárat istenkísértő kockázatvállalásnak tűnik, ez kovácsolja edzett, vezérét tűzön-vízen át követő sereggé a VII. hadtestet (A tavaszi átszervezésnél ezt a hadrendi számot kapja.) A négy hadosztályból álló armádia két oszlopban nyomul északnak. Aulich Selmecebánya felé halad, nyomában Guyonnal, míg a másik két hadosztály Besztercebányán vonul keresztül. A szétvált erőknél a hadműveleti terv szerint a Poprádi-medencében kell egyesülniük. Az utolsó szakaszon ez nyaktörő műveletté válik, hiszen az Alacsony Tátra ezer méternél magasabb, eljegesedett hágóit kel megmászniuk. Ez ágyúkkal, lovassággal, az utánpótlás társzekereivel önmagában is emberfeletti erőfeszítést kíván. A tábornok azonban egy önkéntes akcióval még meg is nehezíti a vállalkozását. Vácott kocsikra rakatja a fejvesztett hadbiztonság által sorására hagyott katonaposztó és talpbőr készletet. A bányavárosokban kiürített az arany- és ezüsttraktárakat, valamint ekhós szekerekre málháztatja a nagyváradi fegyvergyár számára nélkülözhetetlen gépeket és színesfémeket.

Veszélyes lenne az ötszáz járműnél is nagyobb létszámra duzzadt szekéroszlopot a hadrendbe besorolni. Osztrák oldaltámadás esetén ugyanis az erők szükséges átcsoportosítását a saját trénozlop akadályozná. Görgey a problémát eredeti módon oldja meg. A mérföldnél hosszabb szekérkaravánt a jobb oldali hadoszlop utóvédje mögé sorolja be. A melléjük adott huszárkíséret parancsnokát gondosan kioktatja. Amennyiben utolérné és megtámadná őket az üldöző ellenség, válasszák le az utolsó ötven szekeret, és torlaszolja el a szűk hegyi utat. Míg az osztrákok elbontják a barikádokat, a maradék szekérkaraván egerutat nyer. A művelet ismétlésével a javak egy része valószínűleg megmenthető, és intakt marad a hadsereg is. Az osztrák haderő azonban nem mutat hajlandóságot az üldözésre, és a VII. hadtest a becses értékeket megmentve vonul majd a Felső-Tiszához.

Egyelőre azonban Lőcse és Igló térségében vagyunk még, a katonák és lovak a rendkívüli erőfeszítés fáradalmait pihenik ki. Természetesen a Szepességben sem vetettek számukra rózsaszíromból ágyat. Nyugatról Götz és Jablonowski dandárai

Görgey Artúr

fenyegetnek, Eperjest Schlick csapatai tartják megszállva, délről viszont feltűnhetnek Windischgrätz üldöző hadoszlopai.

A magyar vezér emberfeletti, szinte démoni tetterejét jelzi, hogy e nehéz másfél hónap alatt még új zászlóaljkat toborzására is tud időt szakítani. Így az elkerülhetetlen veszteségek ellenére a VII. hadtest nem megfogyatkozva, hanem gyarapodva készül a betolakodott ellenséggel való tavaszi leszámolásra.

Úgy dönt, hogy a gyűrűből Kassa irányába tör ki. Az út azonban a 758 m magas branyiszközi hágón vezet keresztül. A támadónak 400 m szintkülönbséget kell legyőznie, és a szerpentint eltorlaszolták Deym vezérőrnagy csapatai. Görgey számíthat, latolgat, mérlegel. A jól védhető barikádok megostromlása nehéz feladat, a biztos sikerhez legjobb zászlóaljit kellene bevetnie. Ám a kipróbált állhatatosságú zászlóaljkat sikere a gyengékbe fojtaná az önbizalmat: ők képtelenek lettek volna a diadal kicsikarására. A tábornok úgy határoz, hogy a hodrusi csatában megfutamodott, valamint az újonc zászlóaljakat adja Guyon ezredes keze alá. Nem meglepő, hogy a puskaoptort nem szagolt zólyomi regrutákat már az első torlaszról záporozó tűz megszalajtja. Guyon viszont keményen közéjük kartácsolt. Másrészt tábori papjuk, Erdősi páter úgy megbátorítja lelki gyermekeit, hogy visszafordulnak, és

szilaj szuronyrohammal kiverik állásukból az osztrákokat. Deym makacs kintartással védené útzáró műveit, ám a tartalékokkal folyamatosan erősödő honvédek rákényszerítik győzelmi akaratukat. Áttörik a védővonalakat, és az osztrák tábornok Eperjes irányába hátrálni kezd. Mire a fegyverek elhallgatnak, a hágóra ráborul a télutói alkonyat.

Görgey február 5-ének éjszakáját lőcsei szállásán ébren, remény és kétség közt hányódva tölti. Éjfél után két órával érkezik meg Guyon futára: győztünk, miénk Branyiszko, megnyílt a Kassa felé vezető út. A tábornok az éj lidércnyomásától szabadulva megkönnyebbülten lélegzik fel. Megfúvatja a trombitákat, és a riadó hangjaira ébredő hadosztályokat elindítja Eperjes irányába. A branyiszközi diadal terjedő híre a katonákat repeső bizakodással tölti el. Ha a sereg újoncai ilyen sikeresen ugratták meg a veszedelmes Schlick-hadtest egyik oszlopát, mire képesek a kipróbált, közismerten vitéz zászlóaljak! A katonák bizalommal, ragaszkodással és tisztelettel pillantanak fel a vezérre, aki négy hónapon keresztül a túlerejű ellenségtől és a kegyet-

Guyon Richard

Dembinszky Henrik

len téltől fenyegetett seregét okosan megőrizte és diadalra vezette. Ekkor alakul ki a VII. hadtest körében a Görgey-nimbusz, mely később eluralkodik a honvédség jó részén is.

Eperjes és Kassa szinte kardcsapás nélkül kerül kezükbe. A hadosztályok Tokaj irányába ereszkednek le, és egyesülnek Klapka ezredes Schlicket szorongató hadtestével.

A tavaszi hadjárat

Miután a Felső-Tiszánál összegyűlnek az I.-II.-III. és VII. hadtest egységei, megkezdődik a tavaszi hadjárat. A kezdet cseppet sem biztató. A mintegy ötvenegyezres létszámú főszereg parancsnokául Kossuth a lengyel Dembinszky altábornagyot nevezi ki. Szerencsétlen döntés. Bár seregünk sem erőben, sem harci szellemben nem marad alatta az osztráknak, a kétnapos kápolnai csata kudarccal végződik. A generális elszakadó hadmozdulatai is ügyetlenek. Dandárjainkat oly kedvezőtlen pozícióba állítja fel, hogy Windischgrätz támadása esetén eleve vert helyzetbe kerülnének. Klapka, Damjanich és Görgey helyzetmegítélése e tekintetben tökéletesen megegyezik. A többi főtsízt is lázong és a csatavesztésért a lagymatag, balfogást balfogással tetéző Dembinszkyt hibáztatják. Így következik be, hogy Tiszafüreden a felbőszült hadosztályparancsnokok a lengyel generálist megfosztják tisztségétől. A határozatot a Honvédelmi Bizottmány hadbiztos, Szemere Bertalan kissé kényszeregetten ugyan, de tudomásul veszi.

A hadsereg bizalma Görgey felé fordul, és a Vetter-féle rövid közjáték után Kossuth végül őt bízza meg a főszereg vezény-

letével. Szívében azonban sajog a gyanútuskéje: az ő Bonapartéja nem kezd-e túlságosan hasonlítani a katonai diktatúrára törő Napoleonhoz? A tavaszi hadjárat eseményei azonban igazolják, hogy az ifjú honvédsereg megkapta méltó vezérét. A szabadságharcnak számos képzett, tehetséges és vitéz tábornoka volt. Stratégiai tudás és rátermettség tekintetében azonban Görgey valamennyiüket felülmúlta. Hadvezéri képessége rendíthetetlen fizikai és erkölcsi bátorsággal társult.

A 19. században a csatát a hadvezérek már a harcmező áttekintésére alkalmas, védett pozícióból irányítják. Nem szabad kockáztatni, hogy a központi irányítás kiesése az ütközet végkifejletét veszélyeztesse. Görgey képzett tisz, és természetesen jól ismeri a modern hadászat elveit. Mégis gyakran fordul elő, hogy támadás idején a fővezér a hadoszlopok előtt paripája hátán száguldozva személyesen vezényli a rohamot. Ez nem halálmegvető bátorságának meggondolatlan fitogtatása. Az életveszélyt a bakával és közhuszárral nem szólamokban, hanem jelenlétével osztja meg. Példamutatása az egyik titka személyes varázsának. Ez kovácsolja bosszúálló hősök légiójává a fél éve Schwechátnál még gyáván megfutamodó hadosztályokat.

Kápolna után – nem is alaptalanul – Windischgrätz úgy véli, néhány további csapással gyorsan véget vet a magyar fel-

Klapka György

kelésnek. Április 2-án azonban a hadiesemények döntő fordulatot vesznek. Hatvanánál Schlick hadosztályait megtámadja a Görgey által rendbe szedett ötvenezer főnyi magyar sereg. A megszalasztott császári armádia jelentős embervesztés elszennvedése után ellenfelének engedi át a csatateret. És ez még csak a kezdet. Csapást csapás követ. Isaszeg, Gödöllő, Vác, Nagysalló és a komáromi várat felszabadító csata teljessé teszi az osztrák vereséget. Ezt követően Görgey tizenhét nap alatt, május 21-én beveszi a Hentzi tábornok által hősiessé védett budai várat. A foglyok száma meghaladta a négyezret. A szabadságharc elérte katonai sikereinek csúcspontját.

Térjünk vissza egy olyan korábbi eseményre, mely egyrészt jellemzően mutatja meg a függetlenségi harc két főszereplőjének karakterét, másrészt döntően befolyásolja a következő hónapok történéseit.

Az 1848-49-es eposz két óriása Gödöllőn találkozik. Kossuth a szabadságharc vezérlő lángoszlopa, ám október eleje óta félelmesen magányossá válik. Politikusok tolonganak körülötte bőségesen, az áprilisi alkotmányt létrehozó nagy államférfiak azonban sorra eltávoznak. Batthyány, a miniszterelnök lemond, Széchenyi a döblingi elmegyógyintézetben viaskodik a nemzethalál rémlátomásaival, Deák somogyi birtokára vonul vissza, és Eötvös József is kilép a kormányból. Az ország négy sarkát a lázadás vad tüze perzseli. A Legfelsőbb Helyről remélt jogbiztonságot viszont a királyi szöszegés foszlatja illúzióvá. Egyedül Kossuthban támad fel elemi erővel a hatni, cselekedni képes tetterő. A gyönyörű orgánumú férfi ajkáról lávapatkáként omlik a hazafiságot lánggra lobbanító szózat. Szárnyaló hitének erejével egy boldog, ihletett időszakra a kritikátlan lelkesülés ormaira emeli nemzetét.

Görgey szenttelen, józan, tárgyilagos természetű. Magasabb rendű, a hipotéziseket hideg intellektuális fölényvel boncolgató szellem. Tulajdonképpen botcsinálta katona, hiszen csak a végvesztésbe jutott haza hívó szava tereli vissza a fegyverekhez. Rendkívüli képességeit a tehetséges emberek rugalmasságával csoportosítja át a vállalt új feladat végrehajtására.

Kétségkívül 1849. április 7-én jut egymáshoz legközelebb a szabadságharc e két gigásza. Kossuth királyi ajándékkal érkezik. A hálás nemzet a függetlenségi harc diadalmas vezérét a gödöllői kastéllyal és a hozzá tartozó kincstári birtokkal jutalmazza meg. A válasz meglepő, és a Honvédelmi Bizottmány elnökét aligha érinti kellemesen. Bár Görgey koldusszegény, az

adományt azonnal és határozottan utasítja vissza. A kínos helyzetet Kossuth hidalja át, és a felmelegedő hangulatban a két nagy ember meghitt tegeződésre tér át. Az elnök fejtegetéseit a tábornok némileg meglepve, de ellenvetés nélkül hallgatja. Abban egyetértenek, hogy a katonai helyzet biztató. Azt a megállapítást viszont, hogy a magyar szabadságharc azért nem bukhat el, mert akkor Európa szabadsága is odaveszne, Görgey nem tudja mire vélni. Szóba kerül az orosz beavatkozás veszélye is. Kossuth határozottan jelenti ki, hogy ez Anglia, Franciaország, Olaszország és a török porta hadba lépését idézné elő. Természetesen Magyarország érdekében. A fővezér nem ismeri az európai érdekellentétek erővonalainak kereszteződését, egyébként is a hadiesemények menetének irányítása foglalja el. Tartani kezd azonban attól, hogy Kossuthot elragadja fantáziájának szárnyalása. Félő, hogy álmait és vágyait összetéveszti a valósággal. Mindezek ellenére barátsággal válnak el, és úgy tűnik, a szabadságharc politikai és katonai vezetője képes a harmonikus együttműködésre.

Lapozunk a kalendáriumban a május 21-i dátumhoz. Görgey hírneve eléri delelőpontját. Megjelenése egy pesti operaelőadáson népünnepély, a hadsereg bálványozza hőseit, és kitűnő a sajtója is. Még különösebb, hogy főként a radikális lapok favorizálják. Kényeztetni a kormány is: altábornagyi ranggal és a katonai érdemrend nagykeresztjével jutalmazza. Görgey reakciója félreérthetetlenül megmutatja, hogy mind jellemét, mind harcra szállásának indítékait tökéletesen félreismerték. Őt kizárólag a hazaszeretet, a magyarság sorsáért érzett mély aggodalom irányította Toporcáról Pestre. Nem ösztönzi sem anyagi, sem erkölcsi elismerés elnyerésének vágya. Az altábornagyi kinevezést visszautasítja. Indoklása: az általa épp ez idő tájt készített szervezési szabályzat szerint a hadsereg legmagasabb rangú tisztje vezérőrnagy (tábornok). E rendfokozatot ő már fél éve megkapta. Az első osztályú érdemkeresztet pedig azért nem fogadja el – mondja –, mert a hazának tett szolgálatai nem érik el a kitüntetés odaítéléséhez megkívánt mértéket. A hadügyminiszteriséget vállalja, ám a tisztséget azonnal helyettesére, Klapkára ruhazza át, akit haladéktalanul Debrecenbe küld. A hadszínteret ő most nem hagyhatja el.

A tavaszi hadjárat során a hadsereg két osztrák fővezért fogyaszt el. Windischgrätz után a magyar rebellesek megátalkodottsága miatt Welden is kegyvesztetté

válk. Az is tény viszont, hogy a remélt stratégiai eredményt Görgey sem éri el. A magyar főserég a Duna bal (északi) partján tör előre, hogy Komáromnál átkelve elvágja Welden visszavonulásának útját. Csak hogy a komáromi várat délről ostromló Simunich altábornagy előrelátóan szétlöveti a váróvezet belsejében lévő pontonhidat. Görgey utászai azonnal hozzáfognak egy tutajhid megépítéséhez. A késéssel átkelő magyar hadsereg ugyan mér egy erőteljes csapást a visszavonuló osztrákokra, az átkaroló hadműveletből azonban a császári ármádia kisiklik., Alaposan megtépták, megtörték harci szellemét, de szétverni, megsemmisíteni nem sikerült.

Mivel a szárd királyságtól támogatott olasz szabadságharcot Radetzky tábornagy már 1848 nyarán leverte, Itáliából új ezredek irányítanak át a Pozsonyig visszahúzódtott császári tábor megerősítésére. A leváltott Welden helyére Julius Haynau tábornagyot nevezik ki. Az öklelő bajuszú, ádáz indulatú generális tehetséges hadvezér, és veszélyesebb ellenfél, mint elődei. Még nagyobb baj azonban, hogy az osztrák balszárnyon új, pihent és veszedelmes ellenfél jelenik meg, Buturlin orosz tábornok tizenkétezer főt számláló hadteste. Az orosz beavatkozás veszélye, melyet Gödöllőn Kossuth még falra festett ördögnek igyekezett feltüntetni, végzetes realitássá vált. A szabadságharc sorsa megpecsételődött, és a szomorú vég elhárítása érdekében már sem a politika, sem a hadvezetés nem sokat tehetett.

A vég kezdete

Az a cselekvéssorozat, amivel a Szemere-kormány a bekövetkezett katasztrófára reagál, mélységes aggodalmat kelt Görgeyben. Érelledni kezd meggyőződése: a politikusok alkalmatlanok arra, hogy az elháríthatatlan katasztrófa gyehennatüzből a legkisebb áldozattal vezessék ki a nemzetet. A természettudományos szenvtelenséggel vizsgálódó tábornok hideg fejjel mérlegel. A magyarság felemelkedésének áprilisi tündérialmai szertefoszlottak, de a meggyőrt nemzetnek életben kell maradnia.

Amikor országszerte ismertté válik, hogy I. Miklós cár megsegíti a rakoncátlan alattvalóival reménytelen konfliktusba keveredett Ferenc Józsefet, a Szemere-kormány is meghozza ellenrendszabályait. Előírja, hogy a hívők a papság vezetésével esti könyörgést tartsanak a muszka veszedelem elhárulása érdekében. A zsolozsma hatékonyságát július 1-jére kötelezően elrendelt országos böjttel kívánták nyomatékossítani. Mivel már tömör hadoszlopokban

kettőszázháromezer katona és hatszázharmincöt dübörgő ágyú özönlött át a Kárpátok hegyszorosain, feltartóztatásukra ez az intézkedés nem látszott túl hatékonynak. Nyilván a kormánynak is lehettek kételyei, mert általános népfelkelést is elrendelt.

A politikusok felelőtlensége felháborítja Görgeyt. A gerillaháború iszonyú véráldozattal jár, és tömérdek szenvedést zúdít a védtelen polgári lakosságra. Katonai jelentősége viszont nincs, hiszen a fölényes túlerőjű ellenség hadműveleteit a legcsekélyebb mértékben sem akadályozza. A tapasztalt katona tudja, hogy a tűzfegyverek korában reguláris csapatok ellen kaszával, füstélyokkal, furkósbottal hadakozni nemzeti öngyilkosság. Előrelátását igazolni fogja a losonci vérfürdő. (Egy szabadcsapat augusztus 1-jén megtámadja a Grabbe-hadtest városba benyomuló elővédjét. Az oroszok hat halottat hátrahagyva vonulnak vissza. A megérkező főerő többnapos rablás és öldöklés után porig égeti a várost.)

A kormány szavahihetőségének utolsó maradványát hivatalos lapjának, a Közlönynek július 1-jei fő híre tépi foszlányokra. A közlemény szerint Franciaország hadat üzent Ausztriának. Álhír mindig kaphat szárnyra, ennek kritikátlan közlése azonban minősíti a továbbadó intellektuális színvonalát. A reménytelen helyzetben Kossuth a következő stratégiát dolgozza ki. A magyar hadak csoportosuljanak Szeged térségében, a Tisza-Maros szögletben, és innen előbb Haynaura mérjenek döntő csapást, ezután pedig szálljanak harcra az oroszokkal. A terv – figyelembe véve az erőviszonyokat – csak katasztrófális végkifejlethez vezethet. Ezért Görgey követi saját elgondolását. Csapataival a Vág vonalán, majd később Komárom térségében kíván megütközni Haynauval. Nincsenek vérmes reményei, és tudja, hogy haditerve csak stratégiai rögtönzés. Tisztában van azzal, hogy a szabadságharc elbukott, de előbb még szeretné a kétfejű sast alaposan megtéptetni. A peredi a zsigárdi ütközetek azonban jelzik: tetemes túlerőjű ellenféllel kelt birtokra.

A döntő összecsapásra Komárom alatt kerül sor. A július 2-i csata délutánján Görgey személyesen vezényli a szabadságharc legnagyobb lovasrohamát. Negyven századnyi huszár paripáinak patája alatt dübörög a föld a változó sikerű támadásokban. Délután öt óra lehet, mikor a tábornok a jobb szárnyat fenyegető, gomolygó szürke lovastömeget lát kibontakozni. Feltevése szerint császári ulánusok. Hogy a veszélyre felhívja az ezredparancsnok figyelmét, lekupja csákóját, és az ellenség irányába integet vele. E pillanatban a közelben rob-

banó osztrák gránát egy repeszdarabja megsebesíti a fővezért. A sérültet a helyszínré érkező katoniorvos részesíti elsősegélyben. A tarlón ülő páciens fejről lemossa a vért, és a seb bolygatása nélkül azt könnyű kötéssel borítja be. A baj súlyos lehet, mert a lovára visszakapaszkodó Görgey bódultan imbolyog a nyeregben. A csatateret el kell hagynia. Ám kocsira nem ül, hanem lóra pattanó orvosától és egy hu-

szártisztól kétoldalt támogatva visszatér Komáromba.

A sebet másnap reggel Mihalik Viktor törzsorvos és egy kollégája vizsgálja meg. A látvány elképesztő. A fűrészszelű acéldarab kb. tizenkét centiméter hosszú koponyalékelést hajtott végre. A résben az agyhártya opálozik, alatta egy artéria lüktet. Az agyfelületről eltávolítják a csontszilánkokat. A műtét és kötözés alatt természetesen

nem alkalmaznak fájdalomcsillapítást, hiszen éterük nincsen. A szisszenés nélkül tűrő beteg végül is eszméletét veszti a rögtönzött műtőasztalon. A sebesülés – mondják el öccsének, Görgey István századosnak az orvosok – nem halálos, azonban életveszélyes. A gyógyuláshoz nyugalom és hetekig tartó gondos ápolás szükséges.

(folytatjuk)

Dr. Dániel József

„A nagybetűs ZENE tölti be az életemet”

Születésnap beszélgetés Binder Károllyal

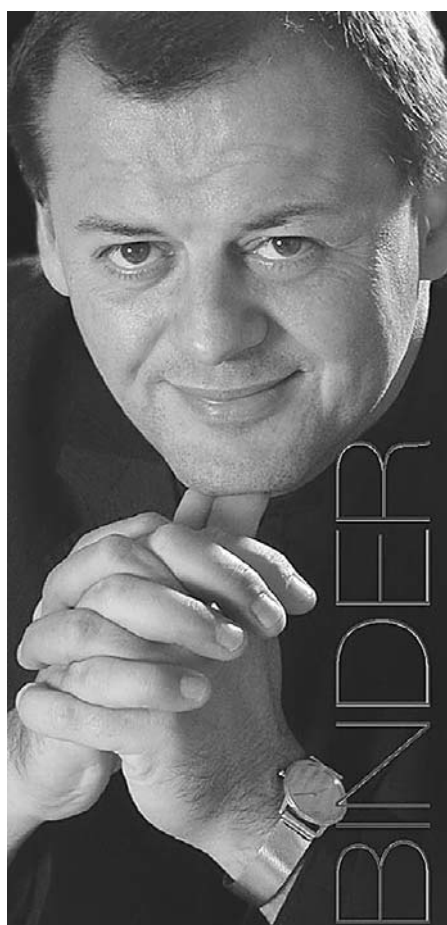
A hazai dzsesszklubok működésének hőskora az 1960-as és 1970-es évekre tehető. A klubéletet lényegében itt Baján az akkor még ritkaságszámba menő dzsesszlemezeken közös meghallgatása jelentette, ami olykor dzsessztörténeti előadásokkal, illetve az ugyancsak nehezen beszerezhető kiadványok (könyvek, szakfolyóiratok) bemutatásával egészült ki. Élő koncertekre – pedig ez a műfaj sava-borsa – csak alig egy-két alkalommal kerülhetett sor évente. Ilyenkor főként Budapestről, Szegedről és Szekszárdról érkeztek hozzánk együttesek.

A dzsessztanzakos hallgatókból frissen szerveződött Binder-kvartett első vendégeink egyike volt. A pályakezdő, de máris önálló zenei mondanivalóval, erőteljes kifejezőkészséggel rendelkező zenekarvezető élete legborzasztóbb zongorájával (rozsdás, szakadt és hiányzó húrokkal) találkozott a Tiszti Klubban. Az már csak hab volt a tortán, hogy a hangszer egyik lábát egymásra rakott téglák pótolták

Ha Binder Károly akkor úgy dönt, hogy soha többé nem fog nálunk fellépni, nem vehettük volna zokon tőle. De szerencsére egészen másként folytatódott minden, és aki csak kicsit is tájékozott városunk zenei életében, az tudja, hogy az időközben nagy ívű pályát befutó, nemzetközi hírnév zongoraművész-zeneszerző immár több mint negyed évszázada hűségesen visszajár koncertezni Bajára. Szinte minden évben – néha többször is. Sőt! Mintegy városunknak ajánlva, három lemezének zenei anyagát is nálunk rögzítette: a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjában és az Idill Házban.

A Budapesten született művész tehát igencsak erős szálakkal kötődik hozzánk. Hogy miért, az a beszélgetésünk elején elhangzott szavaiból egyértelműen kiderül.

– Édesanyám ebben a gyönyörű szép kisvárosban született. A bajai tanítóképző-

ben diplomázott. Gyermekkoromban nagyon sok időt töltöttem Baján a dédnagymamánál és nagymamánál. Amióta koncertezem, Baja kimagasló állomása az életemnek, hiszen minden fontos fejezete alkotói korszakaimnak Baján is bemutatásra került.

Sok az itteni barátom és kapcsolataim néhány művészhez szintén Bajához kötnek. Kis család vagyunk mi a nagy rengetegben. Furcsán fog hangozni, amit most mondok, de tiszta szívemből így érzem: A Londoni Royal Festival Hall vagy a Frankfurti Operaház, Berlin, Kairó,

Brüsszel és hosszan sorolhatnám még a városokat, fesztiválokat és koncerttermeket, ahol nagyszerű fellépéseim voltak, mind-mind eltörpülnek a bajai koncertélményeim és emlékeim mellett.

Ez nagyon jó és átmelegítő érzés.

– Ha már szóba került gyermekkorod: mikor kezdted el zongorázni? Hogyan kerültél ilyen intenzív kapcsolatba a zenével?

– Édesanyám rengeteget zongorázott, énekelt és verseket mondott. Ugye nem kell bizonygatnom, hogy mindez eszemben érő fülekre talált. Nagyon hamar kapcsolatba kerültem a billentyűkkel és a művészekkel. Ötévesen kezdtem el igazából zongorát tanulni, tízéves korom táján írtam az első kis kompozícióimat. Mindig is zene vett körül, így az az életem elválaszthatatlan részévé vált.

– Sokat tanultál, gyakoroltál, szerepeltél, és teszed ezt mind a mai napig. Koncertjeiden érződik, hogy bármit el tudsz játszani, ami a zenében eddig volt, de mégis a legelevenebb, legizgalmasabb improvizatív muzsika mellett tetted le a voksodat. Egymástól nagyon különböző zenekultúrák, kompozíciós technikák és improvizációs rendszerek szintézisének szolgálata nemesült művészi hitvallássá benned. Hol tartasz most zenei programod megvalósításában?

– Akinek küldetése van és az hivatástudattal párosul, annak kijelölt útján kell haladnia. Ennyi év távlatából már teljesen tisztán látom, hogy az életemben mindennek úgy kellett történnie, ahogy előre elrendeltetett. Semmi sem volt hiába, és minden történésből szellemi és lelki gazdagodással kellett kikerülnöm, még akkor is, ha az éppenséggel negatív előjelű volt. Gyakorlatilag azóta, amióta a nagybetűs ZENE tölti be az életemet, nincsenek napszakok, nincsenek hétvégék. Zongorázom, gyakorolok, koncertezek, tanítok, kompo-

nálok, lemezt adok ki, pályázom, ügyintézek, és vezetem a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Jazz Tanszékét – mindezt egy személyben és megalkuvást nem ismerve. Az értékrendünk megingása és az emberek – éppen az értékek válsága miatt – egyre nagyobb mértékű kiábrándultsága, fásultsága még nagyobb felelősséget ró ránk, művészekre, hiszen ha a lelkeket meggyógyítjuk, akkor előbb-utóbb a testi problémák is megszűnnek. Azt hiszem, nem kell, hogy folytassam a gondolatot, a nap 24 órából áll és mindaz, amit csinálók, teljes embert kíván.

– Mik a további terveid?

– Az előzőekben elmondottak folytatásán kívül, még két kifejezetten szakmai

könyv megírásán dolgozom, amelyek zeneelméleti, dzsesszelméleti problémákkal és improvizációs anatómiával foglalkoznak.

– Ennyi munka mellett mi jelenti számodra a lazítást?

– Ha kikapcsolódom, ami igazából nem létezik, hiszen sohasem tudtam semmit tőve heverészni, akkor az a családom és a természet. Amennyi időt csak tudok, szeretnék együtt tölteni két kislányommal, Lucával és Pannával.

Az évtizedeken keresztül csak szórványosan szervezett koncerteket követően 2000 tavaszán Mezei Lajos és Schmidt Antal ötletéből, polgári kezdeményezésként valósult meg az első Bajai Dzsesszfesztivál. Hogy termékeny talajra hullott a mag, azt ékesen

bizonyítja a tény: azóta már őszi dzsessznapok is vannak városunkban.

A hetedik – és ebben a formában utolsó – tavaszi fesztiválon Binder Károlyt köszöntjük 50. születésnapja alkalmából. A dzsesszünnepe időpontja: április 6. (csütörtök) délután fél 6, helye a Bányai Júlia Szakközépiskola díszterme. A fellépő művészek és együttesek a következők: Ad Libitum Kórus, Pethő Attila és Dávid (Baja), Equinox Jazz Quartet (Budapest), Binder Károly, Kala-Nagy Imi Duo (Budapest-Baja), Gyárfás István Trio (Budapest) és vendégei: Szalóky Béla (Budapest), Molnár Gyula (Szeged), Paku Beáta (Hódmezővásárhely).

Schmidt Antal

Ők írták, mondták, énekelték... (én csak továbbadom)

Binder Károly 1990 decemberében adigi – másfél évtizedes – alkotói korszakának bemutatására készült egy nagyszabású koncert keretében a budapesti Vigadóban. Délután már minden és mindenki együtt volt az esti kezdéshez, amikor bombaként robbant a hír: a taxis-sztrájk pillanatok alatt lebénította a fővárost, az előadás elmarad.

Zalán Tibor költő a kétségbeesés és méltóság pillanatait rádiójegyzetében (*Decemberi emlék*) szemtanúként eképpen idézte fel:

„...Binder Károly sápadtan ült, hónapok óta erre az eseményre készült: az Ő nagy lehetőségére! Azután felpattant, és Nagy Zoltán színművészt szólította a színpadra.

– Miért próbálunk – csodálkozott a színész –, ha a koncert úgyis elmarad?

– Nem próbálunk – mondta ő halvány mosollyal –, zenélünk magunknak. Te pedig elmondod közben a verset. *Hogy ne menjünk haza öröm nélkül.*”

A színész mondta a verset, az Amerikából érkezett híres fekete zenész fújta a szaxofonját, Binder pedig úgy játszott, mintha zsúfolásig megtelt volna a nézőtér...

Schmidt Antal

Európa ege alatt

A hétköznapiokból költészetet, képköltészetet csinálni nem olyan egyszerű feladat, mint ahogyan azt sokan hiszik. Nem elég, ha mintegy jó szakácsként a konyha forrásvidékéről merített kreativitáshoz, képességhez jó házigazdaként hozzáadjuk az ízlés szerint a hétköznapiságról és a művészetről, a műemlékről és az emlékműről, a tengerpartról és a virágpiacról, Európáról és Magyarországról szóló szentenciát, mint ahogyan azt a fényképezésre oktató „receptkönyvek” előírják. Ahogyan a hozzávalók egymás mellé helyezéséből sem lesz étel. De hogy mi történik a zöldségpiac és az ebédlőasztalon gőzölgő leves két végpontja között, az általában a házigazda titka marad. És ahogyan a jó étel, a jó kép is ettől a titoktól lesz az, ami.

Dr. Pazár László remek szakács: a leg egyszerűbb hozzávalókból is olyan étkeket tud letenni a kortárs magyar fotó vendéglőjének asztalára, melyet az egyszerű

betérő éppolyan élvezettel fogyaszt, mint a legkényesebb nyelvű törzsvendég. Konyhai titkaikból pedig csak egy töredék az, ami felfedhető: az alábbiakban ennek a töredéknek igyekszem a nyomába eredni, munkám adottságaihoz igazodva – töredékesen.

Adott egy férfi, éppen hatvanéves, gyerekekkel, unokával, családdal, önálló háztartással. Ez eddig rendben is volna. Csakhogy ez az ember egy „metafizikai szilánkot kapott a fejébe”. Ennek következtében kettős látásban szenved. Kettős életet él: egyszerre európai mindenevő fogyasztó és kényes ízlésű gourmand, aki ma Európa, holnap Ázsia ege alatt teríti meg asztalát. A valóságot ennek megfelelően mindig kettős mércével méri: a látás szabadságának szemüvegén keresztül nézi, ez a szemüveg azonban, ha nem is provinciálisan, de tradicionálisan magyar. Rendellenes működésére a fényképezésben találja meg a gyógyírt. A kész

mű ennek a működésnek a dokumentuma, de egyben talán a túlélés eszköze is. Nemcsak az ő számára: nekünk is, mert bár ez a megszokott, a szépségtől, az értékestől, a különlegestől, az egyedítől mentes világban mégsem lehet (de legalábbis nem érdemes) élni. Öncsalás lenne tagadnunk, hogy a szép, a szépség – és vele maga a művészet is – sokszor a showbiznisz része lesz: a mozi és a vidámpark mellett egy másik eszköz arra, hogy a létezését elviselhetővé tegyük a magunk és mások számára.

Pazár László a legkifinomultabb gourmand eleganciájával és profizmusával forog ebben a kegyetlen világban. Nem húzódik el az elitnek fenntartott elefántcsonttoronyba, hanem boldoggá teszi az egyszerű nézőt is. Hangja a legmélyebb és a legmagasabb regiszterekben is erősen szól, dallamainak tisztaságát pedig a cizellált lelkű énekesek is megirigyelhetik.

Pazár Lászlót az a bizonyos „metafizikai szilánk” a fején, egyenesen és pontosan a szemén találta el, és az egész retinát fotografikus lencsévé alakította át. Ezért nála – mondhatjuk, természetes módon – nemcsak a vizuális, hanem minden egyéb (biológiai, társadalmi, politikai, filozófiai, kulturális stb.) információ is így, általában fotóban kódolva rögzül.

Persze az őt ismerők csalódnának benne, ha ez a kódrendszer, ez az optika csak a felszín pártatlan megmutatására szorítkozna: az optikai kettős látás itt is működik: fényképezőgéppel a jelentéktelen részletek mellett a rejtőzködő lényeket is igyekszik letapogatni.

Pazár László optikája mindenben képes kimutatni a benne rejlő fenségest vagy éppen tragikust: a Kamarás-Duna felett gyülekező barokkos fellegektől, a holland ég alatt békésen növekvő tulipánoktól kezdve az ezeréves Westminster Abbey falán az egyetemes gótika jegyében fogant szörnyecskén, a Tower híd XIX. századi remekművén vagy a londoni modern üvegtetőn át a „göggös csillagok alatt ülő”, de a szellemi gög ellenében a magunk útjának keresését hirdető Henry Moore-szoborig.

Persze nem csak a fenséges vagy tragikus mozzanatok teszik megörökítésre méltóvá e dolgokat. Bármily furcsán hangzik is – mindegyikük egy-egy szellemi kaland is egyben. A modern alkotó ember kalandja, aki (akár egy Chagall-kép) egy térben adja vissza a plasztikus pillanatot és az ihlet pillanatot.

Mert ez benne a lényeges, a változó, soha meg nem ismételt pillanat bemutatása olyan eszközökkel, amiket a művész érdemesnek tart az alkotásban való részvételre. Nem a stílus, nem az erős hatások önkénye, hanem az őszinte érdeklődés látszik a képeken, a fotós mágikus éberségének nyomai.

S ez a mágikus éberség, az értékek, a szépség, az igazság kutatása az, ami az ember teremtőképességét ösztönzi. Minden korban az igazat kutatjuk, vágyunk arra, hogy áttörhessük az idő és a tér korlátait... és ez jó. De nagyon sok a múlandó, a felszínes, a lényegtelen, a sebesség mámorára való ráhagyatkozás, hogy minden állomáson átszáguldjunk. A kérdés csak az, hogy hová akarunk eljutni. Azt hiszem, hogy a mai ember vágya még nem találta meg azt a kikötőt, ahová tart. Egy átmeneti korszakban élünk, a keresés korszakában. Keressük helyünket az időben a múlthoz képest, keressük helyünket önmagunkhoz képest és keres-

Portobello Road (moszlim nő)

Tower híd

sük helyünket Európához képest. Itt, Európa ege alatt.

S valahol itt, Európa ege alatt rejtőzik Pazár László sorozatának egyik kulcsa, a lázas képrögzítésben megbúvó ars poetica is: „mások a színek, a ruhák, / a sorrendek, az évszakok – / és én is, aki filmezek, / még én is mindig más vagyok.”

Egy gazdagon terített asztallal állunk szemben, amikor szemügyre vesszük Pazár László képeit. Mindent megtalálhatunk itt, yorkshire pudingtól, a pácolt szecsuáni kacsasülttől kezdve a karácsonyi mézesen át a habos nőiszeszélyig, a csokicsúcsig és a sarokházig. A legjobb

az egészben, hogy miközben az ízeket élvezzük, nem kell figyelniük a receptekre, a különleges elkészítési módok műhelytitkaira, mert az étel könnyen befogadható – mint nyugatos nagyapáink és újhollad nagyanyáink főztje –, mégis friss, ropogós és tápláló. Dőlünk hátra, és fogyasszuk egészséggel. Aki pedig megtalálja az ünnepi tortába sültöt kis darab égboltot, az haza is viheti.

Kovács Zita

Dr. Pazár László fotókiállítása a József Attila Művelődési Házban (Baja, Árpád tér 1.) április 11-ig tekinthető meg.

Apró csodák

A Türr István Múzeum ebben a hónapban újabb „apró csodákat”, érdekes, értékes tárgyakat mutat be első emeleti kiállítótermében.

A mángorlók

A mángorló a vászoneműek mosás utáni fényesítésére, kisimítására használt munkaeszköz, melyet nemcsak a paraszt- és pásztorcsaládok, hanem a városi polgárság is használt. A tárgy kb. 60-70 cm hosszú, 10-15 cm széles, a felső vége felé néha szélesedő vagy hosszú, téglalap alakú, alsó végén rövid nyéllal. A mángorlók alsó lapját kezdetben bordázottra faragták, felső lapjukat simára.

Használata során az asszonyok először a simítandó vásznat nyújtófára tekerték, majd azt a mángorló bordázott felével görgették. A gombos ingek 19. századi divatba jöttével tértek át a sima aljú mángorlók használatára, melyek nem törték a gombokat.

Európában a legkorábbi mángorlók az északi területekről, Észak-Németországból, Izland környékéről mutathatók ki, ezek a 17. században készültek. Magyarországon a legrégebbi a 18. század első feléből (1730, Sopron m.) maradt fenn és a Néprajzi Múzeumban őrzik.

A mángorlót leginkább keményfából készítették falusi mesteremberek, bognárok, molnárok, ügyesebb kezű faragóemberek, illetve pásztorok. Faragtak megrendelésre, eladásra vagy ajándékkul. A legény szeretőjének, a férj feleségének faragott mángorlót. Gyakran lakodalmi ajándékként az ifjú férj készítette feleségének.

A régebbi darabokat ékrovással, illetve kevésbé mély véséssel, továbbá mértanias elemekkel díszítették. A 19. század elején ezek az ékrovásos, vésett mértanias díszek még tovább éltek ugyan, azonban mind a mesteremberek, a falusi faragók, mind a pásztorok által készített és díszített mángorlón a virágornamentika, a mindennapi életből, a pásztor- és betyáréletből vett jelenetek kerültek előtérbe a karcolt és spanyolozott (viasszal bekent) díszítő technikával szemben.

Gyakran évszámot, feliratot találunk díszítményeik között, esetleg a készítő vagy a használó nevét. Míg a mosósúlyok az egész magyarlakta területen fellelhető, addig a mángorló Erdély nagy részén egyáltalán nincs meg, Kalotaszegen is ritka.

A legrégebbi olyan mángorlót, amelyen a készítő a saját és a megajándékozott nevét is feltüntette, a Sárvíz patak völgyének keleti felén, Zala megye északi részén faragták, és a következő felirat áll rajta: „Janzsó György

Bálint Attila rajza az 1833-ban készült mángorlóról

tsinálta hitves társának Maior Julinak (1816, Vasboldogasszony)”.
 A bajai múzeumban őrzött mángorlókat Solymos Ede és Lükő Gábor gyűjtötte Bácsbokod, Baja, Bajaszentistván, Bátmonostor, Dávod, Hercegszántó, Nagybaracska, Madaras és Szeremle településeken.

A múzeumi gyűjtemény darabjain leginkább csak a készítő, illetve a megajándékozott monogramja, esetleg a készítés évszáma szerepel. Ritkán került a mángorlóra a teljes név, mint pl. az egyiken Balog Erzsébeth neve.

A múzeum legrégebbi példányára a TE monogramot és az 1833-as évszámot faragták. A mángorló Miskolczy Ferenc ajándékként került az intézménybe. Sajnos, nem ismerjük a települést, ahol készítették, csak annyit tudunk, hogy valahol a Sárközben. Faragója a virágmotívumokon kívül egy kétféjű sást is megmintázott. Ez önmagában még nem szokatlan dolog, de a tárgy különlegességét, egyediségét az adja, hogy a madár mellrészén a magyar címer látható.

Kevés hasonló díszítményt ismerünk a magyar népművészetben. Dudás István kőteleki (Szolnok m.) pásztor karcolt egy tülökre ugyanilyen címert 1788-ban, illetve egy dunántúli pásztor faragott egy tükrös egyik oldalára magyar címert, a másikra pedig magyar címeres kétféjű osztrák sást.

Malonyay Dezső szerint a kétféjű sasnak nem kell mélyebb politikai tartalmat tulajdonítani. Mint írta: „A kétféjű sást úgy lehet megérteni, hogy a pásztor elé csak a pénz plakettké kerül, érdeklí őt annak művészi része s bár ez a jelvény manapság nagyon népszerűtlen, mégis megfaragja művészi kedvtelésében s minden politikai gondolat nélkül. Meg a legtöbb pásztor katona is volt, látta a kétféjű madarat csákón, derékszíjon...”

A mángorlófaragó vallásos érzülete tükröződik az egyik tárgyon, melyen az IHS és felette egy kereszt motívuma látható.

Az eddig emlegetett kézi mángorlókon kívül használatban voltak közel 2 méter hosszú, fél méter széles mángorló padok is, ezeknek kemény lapjára nagyméretű köveket helyeztek nehezkül, és az alatt simították a vásznat.

A 19. század végén, a 20. század elején pedig olyan mángorlók készültek, melyeknek öntöttvas állványára szereltek fel két fahengert és ezek között még kissé nedves állapotban eresztették át a simítandó anyagot. Az ilyen típusú mángorlókat elsősorban a polgári osztály tagjai használták. Az elődök szorgos munkájának eredményeképpen múzeumi gyűjteményünk ilyen mángorlókat is őriz.

Kothencz Kelemen

Szagrális helyek Baja környékén

A bátaszéki Szent Orbán-kápolna

A Bátaszék belterületének déli határánál fekvő Kálvária-kápolnától mintegy két kilométerre délnyugatra, a szőlőhegy oldalában épült Szent Orbán-kápolna (a mellékelt térképen Szentháromság-kápolna) a XVIII. század óta a helybeliek hagyományos szagrális helye. A városból idevezető útvonalon korábban több keresztet és szentképes oszlopot állítottak, többségük ma is megvan (utóbbiak a körmeneti kápolnákat helyettesítették, feldíszítésükre processzióknál került sor). Az út utolsó szakasza őszibarackoson keresztül meredek kaptatóval vezet a kápolna teraszára.

A fennmaradt korabeli hagyomány szerint a 222-ban megválasztott és 230-ig uralkodó I. Orbán pápa rendelte el a miszálodzat kelyhének és tányérjának aranyból vagy ezüsből történő készítését, ezért kezdetben kehellyel, utóbb szőlőfürttel a kezében ábrázolták. Ez a kötődés és névnapjának időpontja tették I. Orbánt a szőlőtermesztők, a kapcsolódó foglalkozások (borászok, italmérők, kádárok) és a méhészek védőszentjévé, patrónusává.

I. Orbán nevéhez több szólásmondás kötődik, közülük a szőlővel és borral talán leginkább kapcsolatba hozhatók az alábbiak. Margalits Ede *Magyar közmondások és közmondásszerű szólások* című, a millennium évében megjelent könyvének 587. oldalán a következőket írja. „Feltette az Orbán süvegét” – az, akinek jókedve van, mulat vagy többet ivott a kelleténél. A szólás onnan származik, hogy Dóczy Orbán egri püspök süvegét 1490-ben, II. Ulászló koronázásakor kissé italos szolgálja tévedésből a saját fejére tette fel a püspöké helyett. „Orbán megrázta szakállát” – tartják, ha havazik Orbán napján. Érdekesek az O. Nagy Gábor *Magyar szólások és közmondások* című, 1998-ban megjelent munkájának 519. oldalán olvasható szólásmondások is. „Igyál Orbán, termett a szőlő” – szól a felszólítás koccintáskor vagy Orbán-napi mondás az évszaknak megfelelő idő esetén, bízva a hiedelemben, hogy jó termés lesz. „Orbán ereszti a bogarait” – mondják, ha rajzó méhek jelennek meg Orbán napja körül.

Május második fele a szőlő virágzásának időszaka, amelynek sikeressége nagyban befolyásolja az őszi termés mennyiségét. A népi tapasztalatokon alapuló időjós-lások szerint az első fagyhullám nagyjából május közepén (Pongrác, Szervác és Boni-

A Bátaszéktől délnyugatra fekvő Szentháromság-kápolna, helyesebben Szent Orbán-kápolna a II. világháború előtti térképen

fác napján), a második május 25-én (Orbán napján) éri el a Kárpát-medencét. Orbán kultusza a IX. század végétől terjedt el a Rajna vidékén és a Német-Római Birodalom szőlőtermelő részein. Személye helyenként összemosódott a Dijonban eltemetett Orbán langres-i püspökkel. Összességében megállapítható, hogy német nyelvterületen a XIII. század közepe

óta a bortermelők leginkább tisztelt patrónusa Szent Orbán, és a kultuszhelyek gyarapodó száma kapcsolatban állt a szőlőtermelő területek folyamatos növekedésével.

A török kiűzése után, az 1710-es években kezdődött az itteni, majdnem lakatlan táj benépesítése. Az 1718-tól betelepülő németek magukkal hozták szőlőtermelő gyakorlatukat és Szent Orbán védőszent

A Szent Orbán-kápolna melletti tölgyek a helynek sajátos hangulatot adnak

Mise a kápolnánál

kultuszát. A mezőváros rövid jellemzését Egyed Antaltól a Tudományos Gyűjtemény 1828-ban megjelent VI. kötetében olvashatjuk: „Jó szántóföldekkel és rétekkel vagyon megáldva, mellyeket szabadon adhatnak és vehetnek a’ polgárok. Legelőjét a’ Dunának minden kis áradása a’ víz alá temeti. Élelmét többnyire a’ nép kereskedésből, mesterségekből, borból, melly a’ Szekszárdival rokon, és halászatból szerzi.” Pesty Frigyes 1864-es Helynévtárának Bátaszékről szóló anyagában jelentős szőlőtermő terület képe bontakozik ki. „Bátaszék községe Mária Therezia dicsően uralkodott királynőnk által 1764ik évben kelt okmány mellett mvárossá lett; a lakosság földmiveléssel de különösen borászattal foglalkozik, miután A.Nyék felső szomszéd község határától, Báta alsó szomszéd község határáig szép Szöllő hegylánczolat terjed és különösen az utolsó év tizedben

nagy mennyiségű új Szöllő ültetvények keletkeztek a határ dombosabb helyein.”

Az előzőek alapján elmondható, hogy a település fontos megélhetési forrása a szőlőművelés, a bortermelés és borkereskedelem lett, így a vallásos lakosság részéről hamar felvetődött a védőszent kultuszhelye kialakításának igénye. A bátaszéki Szent Orbán-kápolna építésének idejéről két évszám áll rendelkezésre. Lantosné dr. Imre Mária *Szakraális táj és kultusz a pécsi egyházmegyében III.* című munkájában a következőket írja. „Egyik legkorábbi szőlőbeli emlékün a pécsi egyházmegyében a bátaszéki Szent Orbán-kápolna. Építési idejével kapcsolatosan ellentmondó adatokkal rendelkezünk. Mint korábban említettük, Bátaszék egyik legkorábban telepített községünk. Az akkori kegyúr, az ősi bátai apátság javadalmasa, Jany János Nándor apát, új rezidenciáját itt alakította ki 1696-ban. A helybeli templom újjáépítését 1718-ban kezdte meg. Ezévből épült a szőlőbeli kápolna. A műemléki felmérések is ezt az időpontot igazolják. Az 1754-es és 1776-os egyházlátogatási jegyzőkönyv egyaránt megemlékezik »a szőlőkön túli, régen felépített, dombon álló Urbán kápolnáról, ...melynek fatornyában kis, megszentelt harang függ«. 1828-ban a fentieket a visitor azzal a megjegyzéssel egészíti ki, hogy a kápolnát a plébánia hívei pestis idején építették. Bátaszéken 1739-ben tombolt a pestis, erre egyébként a kápolnában palermói Szent Rozália képe emlékeztet. Az egyházlátogatást végző szerint az építés 1739 és 1754 között lehetett. Évente, Szent Orbán ünnepén, május 25-én tartottak itt misét, amikor a falu népe körmenetben vonult a kápolnához.” Sümegi József *Bátaszék rövid története és műemlékei* című munkájában az alábbiakkal egészíti ki

fentieket: „...a kápolna, ... 1754-ben már állt. Ekkor egy harangja és egy miseruhája is volt. Az 1775-ös vizitáció említést tesz a kápolna fa tornyáról is...”

A határbeli, hegyoldalra épült Szent Orbán-kápolna funkcióját tekintve a védőszent, a szőlővidék patrónusának tiszteletére készült. Elnézve a helyet, elmondható, hogy van mit tanulni őseinktől. A kegyhely szép példa egy szakraális hely tájhoz illeszkedő kialakítására: a domboldalt teraszosan alakították ki, így a kápolna körül megfelelő nagyságú tér alakult ki, ahol tölgyeket ültettek. A ma már több száz éves, önmagukban is tiszteletet parancsoló fák fontos szerepet játszanak a hely vallásos légkörének kialakításában. A kápolna bejárata nyugat felé, a hegygerinc felé tájolt. Építéskor a fal bejárat feletti részén kisebb kör alakú ablaknyílás készült. Oromfalas homlokzatából a tető gerince föléd arányos mérettel fa huszártorony magasodik, amelyben egy harang lakik. Az Orbán-kápolna hosszanti oldalain egy-egy, apszisában a bejáratallal szemben egy ablakot helyeztek el. Az előtte álló kökereszt a vésés szerint 1901-ben Veronika Wolf adományából készült. A kápolna legutóbbi felújítása 15 éve történt.

Az Orbán-kápolna legfontosabb berendezési tárgyait a hely gondozói a fogadott ünnepre Bátaszékről hozzák. Ilyenkor az oltárral szemben állva a következő képek kerülnek elhelyezésre: az oltár feletti kép Szent Orbánt ábrázolja jobb kezében szőlőfürttel, bal kezében pápai hármaskereszttel, díszruhában és fején tiarával. Mögötte a hívek templomból induló és hídon áthaladó processziója figyelhető meg. Az oltártól balra Mária Magdolna, jobbra

A kápolna legfontosabb képei

A kápolna előtti kereszt részlete

Szent Flórián képe látható. Utóbbi sisakos lovagi öltözékben, bal kezében zászlóval, jobb kezével sajtárból égő házra vizet önt. Az oltár alatt kerül elhelyezésre palermói Szent Rozália rózsakoszorúval övezett, jobb kezében feszületet tartó, fekvő alakos képe, amely a kápolna építése körüli időszak pestisjárványát juttatja eszünkbe. A kápolna díszítéséhez használt további szentképek a helyi hívek adományai.

Napjainkban (legalábbis 2005. május 25-én így volt) Szent Orbán ünnepén a kápolnánál este 6 órakor tartandó misére a hívők egyénileg és szervezeten érkeznek. Sokan autóval jönnek egészen a kápolnáig, vagy a környező gyümölcsösön keresztül vezető betonút mentén parkolnak le. A hívők másik csoportja a templom mellett gyülekezik, innen autóbusz szállítja őket az Orbán-hegy lábáig. Innen a helyi Kolping Egyesület és a Bátaszéki Önkéntes Tűzoltók zászlaját követve körmenetben vonulnak a kápolnához, az út utolsó szakaszán számos autóval érkezett látogató csatlakozik hozzájuk. Ezután a processzió résztvevőinek Herendi János kanonok, bátaszéki plébános celebrál misét Szent Orbán tiszteletére. A zarándoklat folytatása a hagyományos kráfli fogyasztása, amelyhez a helyi gaz-

A processzió megérkezik a kápolnához

dák boraikat kínálják. A kráfli – közepes keménységű tésztaból készített, majd duplájára kelesztett, tojásfehérjével megkent és cukrozott dióval megszórt, végül sült – helyi specialitás. Az addigi közös program végül borkóstolóval, kisebb csoportok jó hangulatú beszélgetéseivel és egyéni imád-

kozással zárul. Bátaszék Szent Orbán ünnepéhez kapcsolódó, de más napokon tartott további rendezvényei a borverseny és a Kolping-bál.

Az itteni Orbán-napi hagyományok továbbélésének legfontosabb záloga Bátaszék lakosságának vallásos tisztelete. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy a 20. század végének és a 21. század elejének időjárási anomáliái alapján, úgy tűnik, átalakulóban van éghajlatunk. A tavasz és az őszt alig érzékelhető, a telet szinte a nyár váltja fel és a nyár gyorsan télbe fordul. Hatásukként egyre gyakrabban alakulnak ki olyan jelentős károkat okozó és igen heves lefolyású időjárási események, amelyek továbbra is Szent Orbán közbenjárását igénylik, így védőszentünk várhatóan a későbbiekben sem marad munka nélkül.

Dr. Nebojszki László

A kráflit kínálják

A kápolnát a közelmúltban újították fel

Rubindiplomát kapott egy bajai gyógyszerész

Az elmúlt évben, november 18-án a Szegedi Tudományegyetem Dugonics téri aulájában vette át Görbe Gyula gyógyszerész az egyetem által kiállított rubindiplomát. Az előrehaladott korú, tiszteletreméltó patikus 1912. május 17-én született a városunkkal majdnem összeépült s később Bajához csatolt Bajaszentistván községben.

Patikárius édesapja a felvidéki Nagyszombatról települt át Bajaszentistvánra, és ott 1904-ben gyógyszerertárat létesített. Gyula fia 1931-ben érettségizett. Apja magánpatikájában és más apotékákban gyakornokoskodott, hogy a szakmával kap-

csolatos sokoldalú jártasságot, tudást szerezzon. Édesapja 1933-ban elhunyt. Görbe Gyula gyakornoki vizsgát tett Szegeden, majd pedig a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen 1935. június 22-én egyetemi vizsgái alapján gyógyszerésszé avatták. Diplomájának aláírói közé tartozott Szent-Györgyi Albert professor is.

A Szegedi Tudományegyetem Gyógyszertudományi Karának havonta megjelenő hallgatói és informatikai kiadványában – a *Spiritus*-ban – kérdezősködtek a kitétetettekről. Az első kérdések voltak: Hogyan lett Gyula bácsi gyógyszerész? Volt

valamilyen családi indíttatás? Válasza szó szerint így jelent meg a lapban: „Már édesapám is gyógyszerész volt, és volt egy gyógyszertárunk egészen az államosításig, 1950-ig. Két testvérem volt, de a nővérem tanítónő akart lenni, bátyám meg nem szeretete a latint, ezért ő sem akart gyógyszerész lenni. Aztán egyszer az orvos metiléntetramint kért apámtól. Én is ott voltam, és amikor ezt hallottam, csodálkoztam magamban, hogy milyen hosszú neve van ennek az anyagnak, és végig ki is mondják. Onnantól kezdve én szinte szerelmes voltam ezekbe a nevekbe.”

1931-1939 között különböző gyógyszerárakban tevékenykedett Baján, Bácsalmáson, Szegeden és másutt, katonaként tábori gyógyszerárban is. Fogásba került, onnan 1945. június 28-án került haza beteg.

Apjának patikáját még 1939. június 1-jén vette át, mely özvegyi haszonélvezetben működött apja halálát követően. Amikor államosították, a Gyógyszerár Vállalat patikáiban dolgozott 1967. évi nyugdíjazásáig, de utána is folyamatosan vállalt helyettesítéseket 1988-ig. Az özvegyen élő idős gyógyszerész nyugdí-

jas mérnök fiával él Baján, lánya Szegeden tisztiorvos. Két unokája, hat dédunokája van.

A Szegedi Tudományegyetem Gyógyszer tudományi Karától – a legidősebb gyógyszerészként – egyedül ő kapta meg az elmúlt év végén a rubindiplomát. Azon a jogcímen, hogy 70 évvel ezelőtt szerzett oklevele alapján, közmegebecsülésre méltóan teljesítette hivatását.

Megemlékezésünk egy tekintélyes szakma doyenjéről kissé késlekedik, de a megbecsülést érdemlő patikus – szerényen – csak keveseknek árulta el, hogy

képességei, teljesítményei alapján milyen elismerést kifejező díszoklevelet kapott.

A már említett *Spiritus* című lapban azt is megkérdezték Görbe Gyulától, hogy mi a hosszú élet titka. Bátyámuram így válaszolt erre a kérdésre: „Én hiszek az Istenben, eddig mindig megsegített, remélem, ezután is meg fog, legalábbis úgy, hogy a 100-at megérjem.”

Hosszú, gondtalan életet kívánva utólag gratulálunk a rubindiploma tulajdonosának, azzal a meggyőződéssel, hogy a századik évre utaló reménye valóra válik.

Bánati Tibor

Emberközeli kórokozók

II/1. A baktériumok

Míg a vírusok igazi élőlény volta megkérdőjelezhető, a baktériumok sejtes szerkezete a legáltalánosabb élő tulajdonságként jelezhető. E mikroorganizmusok az élővilág fejlődésében a legegyszerűbb lépcsőfokot képviselik. Gondolatébresztőként számom kedves olvasóimnak az alábbi referenciákat:

- bizonyítottan régebbiek az embernél,
- felfedezésük közel 300 éve történt, de betegítő hatásuk bizonyítása csak 150 éve sikerült,
- vannak csak embert betegítők közöttük,
- versenytársaink a táplálékfogyasztásban,
- a bioszféra nélkülözhetetlen tagjai,
- mint minden élőlényre, rájuk is jellemző a változékonyság,
- sok mindent tudunk róluk, de még nem eleget,
- az emberiségnek a jövőben is számolnia kell velük!

E 2000-nél is több fajt számláló élőlényekkel egész sor tudomány, illetve tudományág (orvostudomány, mezőgazdasági tudományok, a növénytan, a genetika stb.) foglalkozik különféle szempontokból, de szűkebb értelemben a mikrobiológia, illetve a bakteriológia diszciplínák foglalják rendszerbe a róluk szerzett ismereteket. A baktériumok vagy hasadógombák a jelenleg elfogadott (1923 óta használatos és azóta folyamatosan módosított) Bergey-féle szisztematika szerint a növényvilág legegyszerűbb, az ún. Protofita törzsébe sorolhatók a hasonló szerveződésű kémoszatokkal együtt. A baktériumok osztályába tartozó 10 rend felében található olyan fajok, amelyek állatban, emberben vagy mindkettőben patogén (betegítő) hatást fejthetnek ki. A „hasadógomba”

megnevezés arra utal, hogy legtöbbjük kettéosztódással szaporodik. Az osztódás időtartama legtöbbször nem több 20-30 percnél, ami azt jelenti, hogy egyetlen 1-2 μm -nyi nagyságú baktériumból naponként 3-4 ezer tonna tömegű utód is keletkezhetne, ha kellő mennyiségű tápanyag és az egyéb szükséges feltételek biztosítva lennének! Egyedszámban kifejezve egyetlen baktériumnak 48 óra alatt képződő utódait egy 2-es számmal és utána 43 nullával írhatnánk le! Vannak természetesen hosszabb ideig osztódók is: pl. a gümöbaktérium esetében 2-3 óráig is eltarthat e szaporodási folyamat. Életmódjuk alapján a legtöbb baktérium heterotróf táplálkozású, azaz más élőlények által már elkészített szerves anyagokból szerzi táplálékát. Ha elhalt élőlények maradványait fogyasztják, akkor a szaprofita jelzőt (pl. a korhasztó baktériumok esetén), ha élő sejtek anyagaival élnek, akkor a „parazita” bélyeget ragasztja rá a tudományos némenklatúra. (Utóbbihoz sorolhatjuk az embert is betegítő legtöbb baktériumfajt.) Néhányan közülük azonban elemi szintű foto-, illetve kemoszintézises autotróf táplálkozásúak, mivel a tápanyagaikat maguk állítják elő szervesen vegyületekből a fényt, illetve kémiai energiát felhasználva (kén- és vasbaktériumok).

A baktériumok a bioszféra (élőlényekkel benépesített földi közegek) valamennyi fontosabb tartományában – a talajban, vízben, levegőben, élőlényekben és hulladékaikban – fellelhetők. Baktériummentes élőhely nincs a természetben, ilyet csak az ember tud produkálni a baktériumokról szerzett ismeretei birtoká-

ban! A termőtalajok 1 grammnyi mennyiségében olykor több tízmillió, a kerti talajokban 100 millió, a tavak fenékszapjában 1-2 millió baktériumot is kimutattak a kíváncsi kutatók. Még a sivatagi talajokban is több ezer baktériumcsíra lehet 1 gramm talajmintában! A vizeket különösen kedvelik a mikroorganizmusok. Ezért kell szabályozni a vízminőség meghatározásakor a baktériumszámot az alábbiak szerint: jó ivóvíz (maximum 100 csíra/ml) – közepes ivóvíz (100-500 csíra/ml) – rossz ivóvíz, ha 500-nál magasabb a baktériumcsíra 1 milliliter/1 cm^3 vízmintában.

Az artézi kutak (mélységi rétegvizek forráshelyei) kivételével minden egyéb vízképződmény – folyó, forrás, tenger, tó, mocsár, pocsolya stb. – tartalmazhat többkevesebb egészségre ártalmas baktériumot. Jól válogassuk meg tehát, miből igyunk! Az emberi tápanyagokat is szívesen fogyasztják a baktériumok, ezért vigyázzunk, minél ritkábban előzzenek meg bennünket! A falánk baktériumok saját súlyuknál többszörös tömegű táplálékot is képesek elfogyasztani. Az intenzív táplálkozás, szaporodás során olyan anyagcseretermékeket juttatnak környezetükbe, amelyek kellemetlen ízt, szagot kölcsönöznek a tápláléknak (ld. romlott étel). Ezenfelül sok baktérium más élőlényre mérgező vegyületeket, ún. toxinokat is produkál. Az előbbieket miatt savanyodik meg szobahőmérsékleten a húsleves, a nyitott üvegben hagyott bor, tej, romlik meg a főtt hús stb., sok kedvenc táplálékunk, italunk. Hogyan akadályozhatók meg e károsodások? Mivel a legtöbb baktérium 10 és 56 °C közötti hőmérsékleten

szaporodik leggyorsabban, a hűtőszekrényben ennél alacsonyabb hőmérsékleten (4-8 °C között) tartva élelmiszereinket lelassíthatjuk, sőt mélyhűtéssel (-18 °C alatti fagyasztással) teljesen leállíthatjuk szaporodásukat. Így hosszabb ideig teljesen friss, fogyasztható állapotban őrizhetők meg a néha szükségesnél nagyobb mennyiségben készített ínyencségek. Itt jegyezném meg, hogy a könnyen romló ételeket (húslevest, tejes, tojásos készítmé-

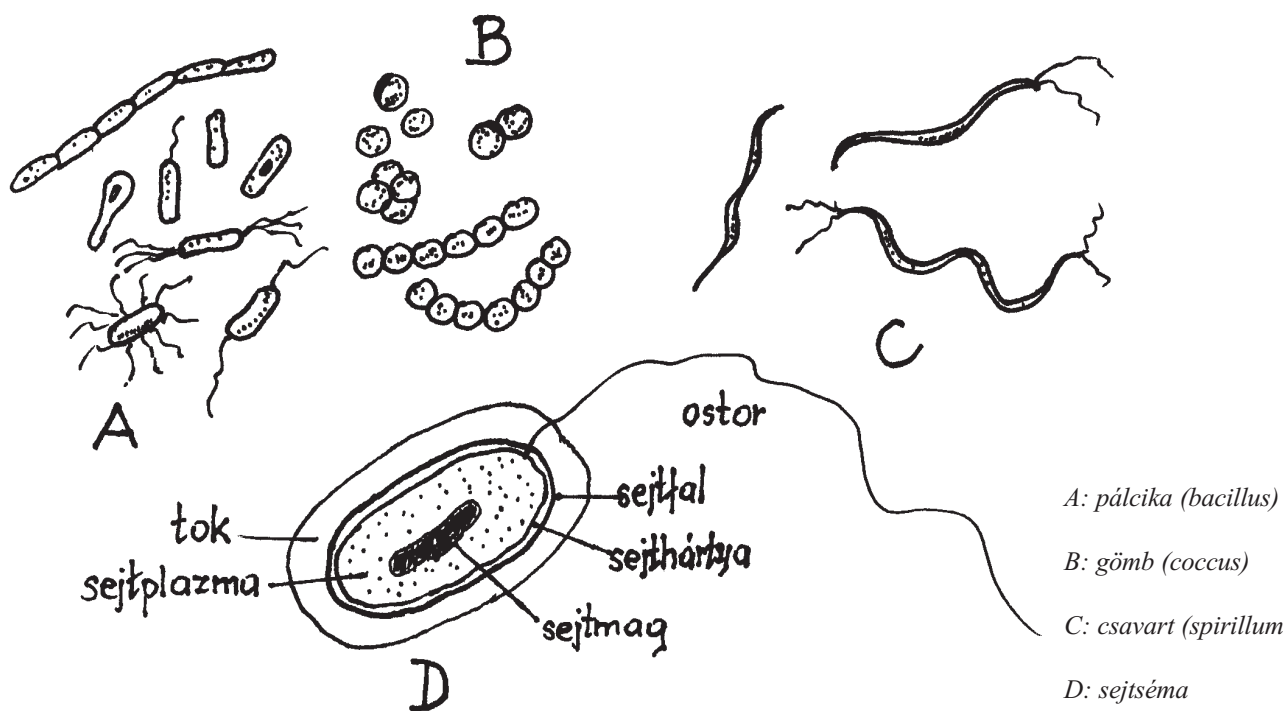
nyeket) kisebb edényekbe szétrakva vagy kisebb darabokra osztva állás nélkül tegyük a hűtőbe, mert többórás állás után már a bennük mindig található baktériumok annyira elszaporodhatnak, hogy a közben képződött toxikus anyagok mérgezéseket okozhatnak (ld. a nemritkán előforduló ételmérgezések híreit).

A továbbiak könnyebb megértéséhez vizsgáljuk meg, milyenek is ezek a baktériumok!

Alakjuk változatos: gömb, pálcika és csavart formátumúakra különíthetők. Lehetnek magányosak, de két vagy több példányuk tartós kapcsolódása is gyakori. Több csoportnál – főként a megnyúlt alakúaknál – csillók is fellelhetők, amelyek egyesével, csoportosan láthatók a sejtvégeken, de olykor szórtan az egész sejtfeületen is megfigyelhetők.

Sejtes felépítésüket az alábbi sémán szemléltetjük!

A baktériumok sejtformái és sejtszervecskéi

Egy nagyságrenddel nagyobbak a már elemzett vírusoknál, mivel méreteik 0,5-20 μm között található (1 μm = milliméter ezredrésze). E méretek már a jobb minőségű fénymikroszkópokkal (0,2 μm feloldóképesség esetén) 500-1000-szeres nagyítással eredményesen tanulmányozhatók.

Kémiai anyagaik zömét a víz (70-90%), a maradék szárazanyagokat fehérjék, nukleinsavak, szénhidrátok, lipidek, illetve szerves ásványi anyagok adják. Legtöbbjükben különböző pigmentek, aminosavak, vitaminok is kimutathatók.

Mivel a fehérjék hőlabilisak (hőre érzékenyek), a nemkívánatos fajok hőkezeléssel is ártalmatlanná tehetők. E tekintetben is nagy a szórás, hisz egyesek már 50-60 °C-on semlegesíthetők, míg mások – főleg a betokozódott spórás állapotúak – többórás 100 °C-os forralást is átvészelhetnek!

A bakteriológia megteremtőjétől (Louis Pasteur, 1822-1895) származtatott módszerrel – a pasztörizálással – pl. a tejet a

tejüzemekben az alábbi módon szabadítják meg az esetlegesen előforduló káros baktériumoktól: A tejet 60-62 °C-on 30 percig melegítik, majd hirtelen 5 °C-ra hűtik. E kezeléssel a nemkívánatos baktériumok elpusztulnak, csupán az egészségre nem ártalmas túlélők maradnak benne, amelyek legfeljebb a tejsavas erjedést okozhatják. A megbontott tartósított tejet is mielőbb fogyasszuk el, mert a levegőből utólag bekerült baktériumok is okozhatnak meglepetést!

Biztos baktérium-pusztító/sterilizáló módszereket a gyógyítást végzők körében alkalmaznak:

1. forró lánggal,
2. szárazhővel (135-165 °C-on 1-3 óra hosszan),
3. autoklávban (118-120 °C-on, telített vízgőzben 1 atmoszféra túlnyomáson 15-30 percig).

Természetesen a hagyományos tartósítási módok (szárítás, aszalás, füstölés, vegyszeres, házi forralásos kezelések) napjainkban sem mentek ki a divatból, de

ajánlatos az alapos főzés, sütés, hogy a fertőzéseket a minimálisra csökkentjük.

Bármennyire is próbáljuk kivédeni az ártalmas baktériumok támadásait, számtalan lehetőség marad a mikroorganizmusok szervezetbe jutására. Saját bőrünkön, belső testüregeinkben (száj- és orrüregeinkben, légutainkban, bélrendszerünkben) állandó társbélőként élő baktériumflórát találhatunk. Ezek zöme nem ártalmas, sőt néhányuk előnyt is jelent számunkra. A vastagbélben élő több száz faj közül egyes coli-baktériumok B- és K-vitamint termelnek, másrészt a rothasztó baktériumok tevékenységét korlátozzák. Az ugyancsak a bélben élő *Escherichia coli*, ha szervezetünk más szerveibe kerül, gyulladást okozhat (epehólyag-, vesemenede-, hashártyagyulladás) válthat ki.

A betegítő baktériumokról, a fertőződésekről, a megbetegedés folyamatáról, a szervezet védekezési módjairól, a kapcsolatos lehetséges teendőkről a folytatásban olvashat a kedves érdeklődő.

Dr. Laki Feren

A magyar mint halásznemzet

II.

Előző írásomat azzal fejeztem be, hogy a mai történettudomány a múlt emberi civilizációinak fokmérőjét abban látja, hogy tudtak-e minél hosszabban gyógyuló sebeket ejteni a természetben, illetve a környezetükön. Napjaink társadalmi, amikor már azt hiszik, hogy végleg győztek és felülkekedtek a természetben, képtelenek megérteni, hogy csapdába kerültek. A diagnózist a mindenható tudománytól várják, de már Hamvas Béla is megállapította, hogy a mai tudomány a természettel szemben álló emberek gondolati terméke. Ebből fakadóan nem hogy megoldani nem fogja, hanem még inkább hizlalni fogja a problémákat. Lásd parlagfű és egyéb gyomnövények. Óriási pénzeket jó szándékú civil szervezetek, iskolásokat vonnak be gyomnövényirtásba, pusztításba. Igen, a probléma megoldását a pusztítás filozófiájának síkjára terelik, mintha nem lennének fiataljaink már kellőképpen agresszívok és sérültek. A gyomok pedig nem akarnak fogyni, ha csak nem hasznosítjuk őket.

Vagy nézzünk egy másik tudományos kalandot, a rókák repülőről történő veszteség elleni immunizálását. Az említett betegség visszaszorításának következtében a róka-populáció drasztikusan megnövekedett, és kellő táplálék, illetve élőhely híján benyomultak már a városokba is. A faj eddigi állományát szabályozó veszteség helyett viszont a természet új stratégiát dolgozott ki. Olyan rühösségi hullám vette kezdetét, amely nemcsak az állomány csökkenését idézte elő, de a róka prémjét is értéktelenné tette. Ám emellett fölbukkant és előretört egy, a veszteséghez hasonlóan veszélyes kórokozó, az *Echinococcus multilocularis* nevű galandféreg. Ez a rókák által terjesztett apró élősködő az ezredforduló táján már több emberi életet követelt, mint a veszteség. A kutyákat, macskákat is megfertőzheti érintkezés hatására, és nem látni még a folyamat végét az ember vonatkozásában (Magyar Vadászlap, 2006. február).

Nem akarok felsorolásokba bocsátkozni, és szeretném megtalálni az elvesztett fonalat ártéri őseinkhez. A 18-19. században szintén a tudomány vezérfonalán indult el a Kárpát-medence folyóinak szabályozása, ártereinek lecsapolása. A természet törvényeivel szemben menetelve gáttakkal satuba szorították a folyót, felrúgva és elfojtva az addig bölcsen gazdálkodó

ártéri jobbágyok tudományát. Mára már tudjuk, hogy az ármentesítések és a gátépítések megvalósított formája, valamint az évente ismétlődő árvízi védekezés többé került, mint amennyi hasznot hozott. Véleményem szerint azoknak a természet minden rezdülését ismerő sárpilisi parasztnak lett igazuk, akik 150 évvel ezelőtt pontosan leírták könyörgő levelükben, mit fog előidézni az akkor még csak tervezett gátépítés. Néha olyan érzésem van, hogy a tudomány gyakran úgy játszik a természettel, ahogy a hülye gyerek a homokozó homokjával. Ujjával medret húz, majd vizet csorgat bele, és ha nem tetszik neki, akkor tenyerével elsimítja és újat épít.

Most innét nagyot lendülve rátérnék cikksorozatom bevezetőjére, az orvhalászatra. Munkaköröm és hivatásom folytán a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság Gemenci Tájégségében az elmúlt 19 év egytizedét orvhalászok, orvhorgászok és orvvadászok üldözésével és elfogásával töltöttem. Megismertem viselkedésüket, természetrajzukat, és önkritikát gyakorolva megvallom, hogy hivatalos státuszom előtt az orvhalászat mesterségét kellő mélységig műveltem is. Természetesen ma már engedélyes kisseres számú halászatot folytatok hivatásom mellett. Néhány éve egy rádió stúdióbeszélgetés hatására kezdem elmélyülni az orvhalászatot motiváló rejtelmek mélységeiben. Ugyanis rá kellett döbennem arra, hogy az engedély nélküli halfogás művelőit legfeljebb visszaszorítani lehet, de szellemüket a palackba többé visszazárni lehetetlen. Sőt, az az eret-

nek gondolatom támadt, hogy nem is lenne szerencsés.

Nyugat-Európában járva meggyőződhettem arról, hogy ez a tevékenység ott majdhogynem ismeretlen. Hogy miben rejlik a mi különbözőségünk? A válasz a következő: a magyar víz menti települések jobbágyainak a honfoglalás időszakától a Monarchia kezdetéig meg volt adva a szabad halászat, vadászat és erdőhasználati jog bizonyos keretek között. Nos, nyugat-európai sorstársaik soha nem rendelkeztek ilyen jogokkal, ebből fakadóan soha nem vált népi kultúrává sem a halfogás művészete, sem a halakkal kapcsolatos gasztronómia. A magyar víz menti falvak minden tizedik házában verandáján lóg néhány varsa, dobóháló vagy emelőháló. Engedélynek pedig a többség híján van, de az őstől örökölt szenvedély nem bír szunynyadni. Vegyük górcső alá mondjuk Ócsény, Sárpilis és Decs településeket. Lélekszámuk összessége úgy 6-7 ezer fő, ebből csikász kb. 800-900 személy. Halászlé főzéséhez és egyéb elkészítési módokhoz pedig szinte minden házában van hozzáértő ember. Sok mindent lehet mondani, de hogy ez nem skanzen, az biztos.

Sokáig kisebbségi érzésem volt, ha láttam egy nyugat-európai horgászt, amikor hosszú fásasztás után megszákolt egy halat. Ilyenkor óvatosan kézbe vette, megmérte a hosszát és a súlyát, lefényképezte, majd – esetleg egy apró puszi után – visszaengedte a vízbe. Hát igen, én képtelen lennék ilyen „humánus” cselekedetre. Ezek után elkezdtem józan paraszti ésszel

Orvhalász tapogatóval

gondolkodni. Mít is tett ez az ember? Miért is engedte vissza? Ma már tudom. Azért, mert gőze sem volt róla, mit lehet a hallal kezdeni. Kérem szépen, ez nem humanizmus, hanem butaság. És aki így, passzióból a hal egyik legérzékenyebb szervébe, a szájába akadt horgon történő agonizálásában, illetve küzdelmében élményt vagy „sportot” talál, az az ember más gaztetre is képes. Mert ha megeszi a fogást, akkor volt értelme a küzdelemnek. Az 1980-as években a kaliforniai Sacramento folyó partján dolgoztam. Egy alkalommal horgászok jöttek a vízpartra, és 10 kg-os vadpontyokat fogtak vagy fél tucatot. Megdöbbenve tapasztaltam, ahogy a gyönyörű halakat bekaparták a homokba. Az ő országukban, aki be tudta bizonyítani, hogy elpusztított 250 kg pontyot, az egy évre ingyen kapott horgászengedélyt. Számukra ez a hal értéktelen szemét.

Meg kell jegyeznem, hogy igen kevés olyan nép van már Európában, mint a magyar, aki ha ebédet akar készíteni, akkor kimegy a vízre és zsákmányt ejt. Úgy gondolom, hogy halászösztönünkre – legyen az engedélyes vagy anélküli – inkább büszkék lehetünk, mint hogy fejünkre hamut szórva szégyenkezzünk. Senki ne értse félre, nem az unalmukat elűtő munkanélküliekre, nem is az adrenalinhiányban szenvedő újjazdagi vízi gengszterekre gondolok.

Ebből egy kényesebb témakör is adódik, nevezetesen a napjainkra kialakult, késhegyre menő halász-horgász ellentét. Sajnálatos, hogy a politika és a sporthorgászat egymás keblére dőlt, és a médiumokban olyan nyilatkozatokat engedtek meg maguknak, amelyek mélyen felháborítottak. Arról szóltak a megnyilvánulások, hogy meg kellene szüntetni a természetes vízi halászatot, mivel emiatt nincsen hal a vizeinkben, ezért a horgászok zsákmány nélkül mennek haza. Ez a megállapítás annyira hamis és bántó, hogy valójában emiatt ragadtam tollat. Olyasféle ez a problémamegközelítés, mint amikor a sötétben elveszítem a kulcsot, ám az utcai lámpa fénye alatt keresem, mert ott látok. Hogy miért nincsen hal a gemenci vadvizek országában, arra majd később térek ki.

Van az országban 300 000 horgász, és 3000 zömében, úgymond, „kedvtelési célú”, nem hivatásos halász. Az utóbbiak eszköztára varsából, dobóhálóból, kecéből, millingből és emelőhálóból áll. A területi engedélyük be van határolva folyamkilométerek közé, tevékenységük pedig igen könnyen kontrollálható, illetve ellenőrizhető. De ez a kis létszámú halász-közösség vörös posztóvá vált, és beigazo-

A 80 éves Kollár Sanyi bácsi kecézés közben

Varsás halászat

lódott az ősi mondás: aki kutyát akar ütni, az botot talál hozzá. Mert hogy a horgászok majd jobb gazdái lesznek a vizeknek, nem úgy, mint a halászok!

Szeretnék bemutatni egy figyelmeztető példát, amely a közelmúltban zajlott le Horvátország magyarlakta területén. A pontos hely a Dráva torkolatánál elhelyezkedő Kopácsi-rét, illetve ártér. Itt található egy 1500 fős kis magyar halászfalu, Kopács. Szinte majd' mindenki halászatból élt évszázadok óta, ám 3-4 évvel ezelőtt természetvédelmi oltalom alá helyezték a vízjárta vidéket. Itt a horgászok a madarászokkal fogtak össze, és betiltották a halászatot, földönfutóvá téve több települést, többek között Kopácsot is. Hosszú beszélgetéseket folytattam a helybéliekkel, akik bizalmasan megvallották nekem, hogy ma már ketős életet élnek, nappal fóliás kertészkedést végeznek, éjjel pedig orvhalásznak. A térségben megbosszulta magát a halászsellenes fobia, ugyanis azóta elszabadult a pokol, és nincs semmilyen erkölcsi vagy etikai korlát, amelyet betartának.

Írásommal senkit nem akarok megsérteni, pusztán tükröt tartok az érintettek elé, s abból egyesek magukra ismerhetnek. Az első horgászegyesületek az 1900-as évek harmadán alakultak meg kinkeservesen, hiszen korábban a horgászokat naplopóknak tartották, és kínos volt megalakítani a naplopók egyesületét. Mára ez kezd odáig fejlődni, hogy – tisztelet a kivételnek – a felpörgött életritmusba és pénzhajhászásba belefáradt, illetve stresszekkel meggyötört, sérült lelkű emberek rehabilitációs intézetévé válik a vízpart. Ha megnézzük, hogy a halászok vagy a horgászok az okozói a vízparton található szemétheagyeknek, akkor a következő megállapítást tehetem. Szemtelésre az egyhelyben ülő, várakozó, esetleg unatkozó ember a leghajlamosabb. Képzeljünk el egy olyan embert, aki a felpörgött életritmusból hirtelen kiszakad, és egy drasztikusan lassú életritmusú vízparton találja magát. Zavarja a mozdulatlanság, ezért pótcselekvésekkel próbálja ellensúlyozni azt, például rágcsál valamit, sörösüveggel babrál, eszik, eset-

Itt nemcsak szemetelni, horgászni is tilos

leg rádiót hallgat vagy mobiltelefonál stb. Megjegyzem, hogy varszász közben nem képes az ember szemetelni. Vagy nézzük meg, a jó gazda fogalma vajon melyik foglalatosságoz áll közelebb. Tegyük fel, hogy akár több, egymástól távol eső víz-

ületre váltok horgász területi engedélyt, és ingázok közöttük szabadidőm függvényében. Előfordulhat, hogy egyik-másik vízre csak havonta megyek ki, és azt sem tudom, hogy közben ott mi történik. Most nézzük, hogy fest ez a halászatnál. A terü-

leti engedély alapján, de a gyakorlati lehetőségek következtében is az effektív halászat csak általában 2-3 folyamkilométeres szakaszon történik. Ha például varsát tesz le az ember, akkor már csak a Duna állandó vízszintingadozása miatt is 1-2 naponta a vízben kell tartózkodni, hogy a halászeszközöket kijebbe vagy beljebbe helyezze. Mivel egy helyszínhez kötődik a tevékenysége, azonnal észreveszi az illetéktelen behatolót. Meggyőződésem, hogy sokkal inkább a természet része egy halász, mint egy horgász. Le kell szögezmem, hogy elismerem a horgászat létjogosultságát, és nem is lehetséges elképzelni már nélkülük vizeinket. Azért egy görbe tükröt még hadd vegyek elő! Ha a kultúra fenntartása szemszögéből közelítjük meg a két szenvedélyt, azaz el kellene vesztítenünk valamelyiket az idők sodrában, akkor a választás ehhez hasonló: a néptánc maradjon-e meg, vagy a diszkóbeli lötyögés?

(folytatjuk)

Felső Barnabás

Védendő védtelenek: a fekete kökörcsin

*A kikelet előcsalja
a növény dús szőrű bimbóit*

Tavaszi flóránk egyik legszebb díszje az a fekete kökörcsin (*Pulsatilla pratensis* subsp. *nigricans*), amelynek megnyúló szárán a dús szőrű bóbítás bimbókat a melegebb márciusi napsütés csalja elő, s április elején már a szél lengeti bókóló virágait. A virágzás idejére 10-20 centiméter magasságra fejlődő növény levelei szárnyasak és szedeltek. A többnyire fekete, feketésbíbor vagy sötétlila zárt lepellevelék hosszabbak a porzóknál, csúcsuk visszahajló és harangot formáznak. Az egész növényt selymes, fehér színű szőrök fedik: a „bunda” igen hatékonyan véd tavaszi fagyok idején. Virágzás után a bibe az aszmagtermés hosszú repítő készülékévé ala-

kul, így segítve annak légmozgással történő eljutását újabb termőhelyre.

A boglárkafélék (*Ranunculaceae*) családjába tartozó és hazánkban sok helyütt, de mindenütt kis számban fellelhető fekete kökörcsin legközelebbi rokona a Bodrogközben illetve a Nyírségben előforduló magyar kökörcsin (*Pulsatilla pratensis* subsp. *hungarica*). Egy ideje a fekete és a magyar kökörcsint ugyanazon faj két alfajának tekintik, ez kitűnik a latin nevekből is. Kedvező helyi klimatikus viszonyok esetén a két alfaj kereszteződik és hibridek alakulnak ki. A család további tagjai a Magyarországon sok helyütt megtalálható leánykökörcsin (*Pulsatilla grandis*), a bátorligeti Nagylegelőn élő tátogó kökörcsin (*Pulsatilla patens*), az Északi-középhegység hegyi legelőin és lejtőin tenyésző hegyi kökörcsin (*Pulsatilla montana*).

A kökörcsinek tudományos neve – *Pulsatilla* – a latin *pulsare* igéből származik, ami magyarul hintázást, lengést, lüktetést, rázást jelent. Többől fakadó hajtásának végén bókóló harang alakú virágai ezzel – a szél gerjesztette – a mozgásformával mondhatni beharangozzák a kikelet, a tavasz érkezését. További érdekesség, hogy a növény magyar nevének kezdete – a kök – ótörök eredetű szó és kéket jelent. A kökörcsineket a Kárpát-medence különböző vidékein más-más népi néven ismerik: ka-

Április elején már bókó a virág

kasharang (vagy a szó hangváltozata: kokasharang), varjúkikerics, lókökörcsin, kikirics, kükörics (küköracs), tikdöglesztő és alamuszivirág a legismertebbek. A leánykökörcsin megjelenik Áprily Lajos költészetében is, a leírtak több kökörcsin-faj sajátosságait keltik életre. *Tavaszi háború* című költeményét olvasva szinte érezzük a tavasz hangulatát:

*Gallyak hegyén s rejtett magokban
aludtak még a szép színek.
Csak az avarban leskelődtek
bolyhos leánykökörcsinek.*

A lepellevélek harangot formáznak

Leánykökörcsin című versében elgondolkodva teszi fel a kérdést:

*Az est becsuk s egy fényes kéz kinyit,
mikor a nap felhőtlen égre hág.*

*Becézem kelyhed érző bolyhait,
s tűnődve kérdem: Lélek vagy, virág?*

A fekete kökörcsin környezetünkbeli előfordulásáról több adattal rendelkezünk. Kovács János Bács-Bodrogh vármegye egyetemes monográfiájában (szerkesztette Dudás Gyula, megjelent 1896-ban) a vármegye növényvilágának felsorolásában az akkori latin nevekkkel a kökörcsinek (*Anemone*) között a következőket jegyezte fel: „Leány k. A. Pulsatilla. Erdei k. A. silvestris. Ligeti k. A. nemorosa. Boglár k. A. ranunculoides. Mezei k. A. pratensis.” Az *Anemone ranunculoides* mai neve bogláros szellőrózsa, míg az *Anemone silvestris* erdei szellőrózsának (a latin név mára egy betűvel változott: *Anemone sylvestris*), az *Anemone nemorosát* pedig

berki szellőrózsának hívják. Prodan Gyula zombori tanár „Bács-Bodrog vármegye flórája” című dolgozatában (Magyar Botanikai Lapok, XIV. kötet, 1915) az *Anemone nigricans* elnevezésű fekete kökörcsint kötött és futóhomokon Bácsordas, Szabadka, Jánoshalma és a Vármegyehatár (a mai Illancs) térségében; az *Anemone ranunculoides* Futakon az alsó erdőben és Óbecsén említette.

A Baja melletti homoki gyepek még ma is számos szép virágú növényt rejtgetnek. Köztük fekete kökörcsinre városunktól néhány kilométerre keletre, egy korábbi homokpusztai területen, fenyves-akácós erdős rész szegélyében bukkanhat a szerencsés és figyelmes természetjáró. A mintegy 20 m² nagyságú termőhely kb. 50 tőből álló populációját Kovács Béla – a Bajai Szőlők vasúti megállóhely melletti egykori tanyasi iskola tanítója – találta meg, s a területet fia, ifjabb Kovács Béla mutatta meg e sorok írójának. A növény az elmúlt év telén és tavaszán végzett erdészeti munkák (favágás, gallyégetés, taposás) közben kis híján kipusztult arról az élőhelyről, amely továbbra is potenciálisan veszélyeztetett és helyi védelemre érdemes. E helyen kívül városunkhoz legközelebb fekete kökörcsin a Borota és Hajós községek határán fekvő Pulykási-erdő tisztásain található.

Számos boglárkaféléhez hasonlóan a kökörcsinek is mérgezőek, így a növény régóta ismert felhasználója a népi gyógyászat: hatóanyagai főleg vese és hólyag betegségek kezelésére bizonyultak jónak. Összetört gyökerét egykor sóval keverve juhoknak adták himlő ellen, leveleivel lovak fekélyes sebeit kezelték s talajszint feletti része kehes lovak füstöléssel történő gyógyí-

*Az aszmagtermések
lassan repülésre készek*

tásához vált be (valószínűleg innen származik a lókökörcsin elnevezés). Ma már a kökörcsinek gyógynövénynek szánt gyűjtése kis egyedszámuk és védettséjük miatt tilos. Virágdísznek sem alkalmasak, mert a szedést követően gyorsan elhervadnak. Kísni sem érdemes őket, mert a hosszú gyökértörzsük nem bírja az átültetést. Szaporításuk legkönnyebben magról történhet.

A kökörcsinek mindegyik faja védett, a fekete kökörcsin természetvédelmi értéke tővenként 5000 forint.

Dr. Nebojszki László

Katanics György (1923-2006)

Életének nagy részét Bajától távol töltötte, de bármennyire is a nagyvilágot járta, családja ősi fészektől, szülővárosától, ahova gyermek- és ifjúkora sok-sok meghatározó élménye kötötte, sohasem szakadt el. Megható szeretettel ragaszkodott egykori iskolájához. 1978-ban levélben fejezte ki örömét, amikor értesült arról, hogy a III. Béla Gimnázium tornatermében megtörtént a hagyományt idéző Éber-freskó restaurálása. A mai diáknemzedékhez is volt szava. „Nyugodtan

mondhatom neked – írta 1990-ben a pénzadományából iskolai jutalomban részesült tanulónak, Laki Tamásnak –, hogy a gimnáziumot követően a pesti műegyetemen és utána hosszú évtizedeken át mérnöki munkámban azt az alapvető tudást használtam és hasznosítottam, amit a bajai gimnázium nyolc évén át magamba gyűjthettem.”

Februárban hunyt el. Halála nem csak családjának veszteség.

B. L.

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISBN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, Bánáti Tibor, dr. Dániel József,
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László, Schmidt Antal

Lapalapító és kiadó:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.
Telefon: 79/325-599

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt.
Bajai Fiókja 11732033
Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.

Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**